

בפסחים 44: „לא מחזי כיוהרא אמרי מלאכה הוא דלית ליה“ כמוכ כאן לא שייך יוהרא, שהרואה יאמר שאין זו טעימה אלא קביעה ממש, או שיאכל עוד, ובאופן זה רשאי להחמיר 45.

מה שר' צדוק לא החמיר על עצמו, יש שכתב משום דסבר דגם כאן יש להחמיר משום יוהרא 46. ויש שכתב ע"פ שיטת ר"ת 47 שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה, שעיקר קביעות האדם בסוכה היא האכילה, ושאר דברים הם טפלים לגבי האכילה. ובאמת מהראוי שלא להחמיר בדבר שפטור מן הסוכה להצריכו סוכה, שמא יבא לברך עליו, ותהי' ברכתו לבטלה. ומה שר"ג החמיר, י"ל כיון שהביאו לפניו פירות, מן הסתם אכל גם פת – שכל שבעת הימים יש מצוה לכתחילה באכילת פת – וא"כ לא יבא לידי ברכה באכילת פירות, ולכך יכול להחמיר על עצמו, להביא הפירות לסוכה, שברכת הפת פוטרם. אך ר' צדוק שהביאו לו פת פחות מכביצה, אם נחמיר להביאו תוך הסוכה, יסברו שפת פחות מכביצה חייבת בסוכה בברכה, ולכך לא החמיר 48. ויש שכתב שבאמת יש להחמיר באכילת עראי מחוץ לסוכה, גזירה שמא יאכל קבע, אך דווקא אם אין לו היכר, אבל ר' צדוק שנטל במפה, ולא הצריך נטילת ידים, א"כ זה עצמו ההיכר, שאם הי' כביצה הי' צריך ליטול ידיו, ובנט"י לא שייך להחמיר, שכל שא"צ נטילה

אח"כ 1234567
אח"כ החכמה

מערכת כף כלל ט"ו אות ח'. 44 נה, א. 45 הגהות מהר"ץ חיות. וראה שדי חמד שם אות ה. 46 ספר החיים סימן תרל"ט, והאריך הרבה בזה ראה פרקים ב, ה, ו. 47 הביאוהו הרא"ש להלן פ"ב סי' ג' והטור בס' תרל"ט. 48 ישועות יעקב שם סק"ג. וכתב עוד ליישב ע"פ מחלוקת התנאים לקמן מו, א, אם מברך לישב בסוכה בכל פעם, או כיון שבידך יום ראשון שוב אינו מברך. וא"כ י"ל שר"ג סובר שרק בלילה הראשון מברך, ולכך לא חשש לאכול הפירות בסוכה, שלא יבא לידי ברכה לבטלה, כיון שבלילה הראשון בירך כבר בקידוש – ולפני כן הלא אסור לאכול אפילו פירות – ור' צדוק סבר שבכל פעם מברך, ולכך חשש לאכול פחות מכביצה בסוכה, שמא יבא לידי ברכה לבטלה. וכתב עוד שאף אם נאמר שר' צדוק סובר שמברך רק בלילה הראשון, מ"מ יש לחשוש כיון שלשיטתו בפחות מכביצה פטור אף מנט"י ומברהמ"ז, ואם יאכלנו בסוכה, יחשבו שזוהי קביעות, ויבאו לידי ברכה לבטלה של נט"י וברהמ"ז. אך לפי"ז בשיעור ביצה מצומצמת שחייב בנט"י וברהמ"ז, אף שאינו חייב בסוכה, יכול להחמיר על עצמו, כיון שלא יבוא לברכה לבטלה. אך סתר זאת ממה שהקשו להלן: „הא כביצה בעי סוכה“, ודילמא כביצה לא צריך, אלא כיון שלא שייך בזה חשש ברכה לבטלה, יכול להחמיר על עצמו. ובתחלת דבריו הביא דברי הר"ן בטעמו של ר' צדוק (ראה לעיל 3) והקשה למה החמיר ר"ג ולא ר"צ. 49 חולין קו, א. 50 שו"ת שואל ומשיב, הנ"ל בהערה 41.

הרי זה מגסי הרוח, כמו בנוטל ידיו לפירות 49, וא"כ שפיר אכל חוץ לסוכה 50.

דף כז, א. הא כביצה בעי סוכה. יש שתמה מכאן על דברי רבינו ירוחם 1 שבכביצה היו חכמים הראשונים מחמירין, אבל בפחות מכביצה לא היו מחמירין, א"כ מה הקשו: „הא כביצה בעי סוכה“, דילמא גם בכביצה אינו חיוב, אלא חומרא. ותמה עוד שביומא 2 אמרו ששתי כותבות הן פחות מכביצה, ואע"פ כן החמיר ר"ג לאוכלן בסוכה 3. ויש שהוסיף להקשות ממה שהביאו לריב"ז לטעום את התבשיל, ואמר להעלותו לסוכה, ומן הסתם טעימה של תבשיל היא כפחות מביצה בפת. ותירץ, שי"ל בכוונת דבריו, שבתחלה אמר: „ואם רצה להחמיר על עצמו מחמיר“, היינו שאם ירצה לא לאכול כלום חוץ לסוכה, רשאי ואינו הדיוט, והיינו כמו שנהגו ריב"ז ור"ג, ואח"כ חידש שמי שרוצה להחמיר במקצת מחמיר, ולא נאמר שמי שרוצה להחמיר צריך שיחמיר לגמרי, ומי שרוצה לעשות כדון יעשה, אבל לא מן השם הוא זה להחמיר במקצת, לפיכך השמיענו שאינו כן, וע"ז מביא מנהג חכמים שבכביצה החמירו, ובפחות מכביצה הקילו 4. וכשהקשו: „לימא תיהוי תיובתה“ דרב יוסף ואביי, יכלו לתרץ שאף בכביצה הוא מטעם חומרא, אלא שתירצו לשיטתו של המקשן, שרצה לדייק: „הא כביצה בעי סוכה“ מן הדין 5.

1 נתיב ח' ח"ב. 2 עט, ב. 3 אלי' רבא סי' תרל"ט סק"א. ובברכי יוסף שם, סק"ד, הוסיף שאף למ"ד ביומא שם ששתי כותבות הן יותר מכביצה ומה שפטורים מן הסוכה הוא מפני שהן פירי, משמע שפירי ופחות מכביצה בפת שקולים הם, וא"כ הרי החמירו בדבר שהוא שקול כפחות מביצה. 4 ומש"כ רבינו ירוחם: „אוכלין אכילת עראי אפילו מפת חוץ לסוכה וכו', ואם רצה להחמיר על עצמו מחמיר, וכן היו נוהגים חכמים ראשונים כי כביצה מחמירין שלא לאכול חוץ לסוכה, אבל פחות מכביצה לא היו מחמירין וכו'“, אין „וכן היו נוהגים“ מוסב על „ואם רצה להחמיר“, אלא ברישא מדבר על הרוצה להחמיר בכל, והמנהג הוא על הרוצה להחמיר במקצת, ונקט „וכן“, כיון שגם זו חומרא. 5 ברכי יוסף שם. וכתב עוד שפשט המשנה: „וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה“, משמע שהחידוש הוא לענין סוכה, שבכביצה הי' מחמיר, שאם נאמר שר' צדוק לא הי' מחמיר אף בכביצה, הי' לו לתנא להביא מעשה של ר' צדוק ברישא, שעשה כדון, ואח"כ להביא מעשה של ריב"ז ור"ג, להשמיענו שאם רצה להחמיר יחמיר. וממה שהביא מעשה דר' צדוק בסיפא, השמיענו שגם הוא הי' מחמיר קצת. וראה עוד שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' תס"ח, וערך השלחן סי' תרל"ט סק"ג. וראה מחזיק ברכה סי' תרל"ט סק"ד שתמה מדברי הגמ' כאן על מש"כ רבינו מנוח שבאכילת עראי רק בדיעבד אין איסור, אבל לכתחילה אסור לאכול פת מכזית ומעלה חוץ לסוכה, שא"כ מה הקשו: „הא כביצה

יש שכתב, שאף לשיטת הסוברים שאכילת עראי בשבת ויו"ט, אינה חשובה קבע לענין סוכה⁶, אפשר שבכביצה שבת קובעת⁷. ויש שתמה עליו, דא"כ מה הקשו כאן: „הא כביצה וכו'“, דילמא מעשה של ר' צדוק ה' בשבת ויו"ט, ולכן דווקא פחות מכביצה אכל חוץ לסוכה, משא"כ כביצה חשוב קבע וצריך סוכה, ומוכח שאין לחלק בין כביצה לפחות מכביצה לענין זה⁸.

דילמא פחות מכביצה נטילה וברכה לא בעי וכו'. כתב הרוקח⁹: „אוכל פחות מכביצה יטול מספק ולא יברך“ ופירש הגר"א¹⁰ דספיקו משום דבסוגיין אמרינן דדווקא בכביצה בעי נטילה וברכה, אלא די"ל שר' צדוק לשיטתו, שסובר לענין ברכת המזון כר' יהודה — שבכביצה¹¹, וה"ה לענין נטילה. אבל לדין דקיי"ל כר' מאיר — שבכזית, ה"ה לענין נטילה חייב בכזית. אמנם י"ל דאף לר"מ לא גזרו נטילת ידים בפחות מכביצה משום דמדאורייתא אין מקבל טומאה¹².

יש שתמה על מה שפסק הרמב"ם¹³: „לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אע"פ שלא נטל ידיו“, שהרי כאן מבואר שצריך נטילה¹⁴.

ויש שהקשה, דלפי האוקימתא כאן, למה הביאה המשנה מעשה של ר' צדוק גבי סוכה. ותירץ, דכדי שלא נאמר שיכול להחמיר על עצמו רק אם אכל כשיעור קביעות, הביאה המשנה מר' צדוק, שהוא אכל פחות מכביצה חוץ לסוכה, וע"כ שמדובר בפחות מכשיעור, ומזה שגם מעשה דרבן יוחנן בן זכאי ור"ג מדובר בפחות מכשיעור קביעות¹⁵.

תוס'. ד"ה הא. ומיהו תימה דהא ר' צדוק כהן ה' וכו'. יש שכתב ליישב ע"פ דברי הגמ' בברכות¹⁶: „ב"ש סברי אסור להשתמש בשלחן שני, גזרה משום אוכלי תרומה, וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שני, אוכלי תרומה זריזין הם“. ומשמע שב"ש שגזרו משום אוכלי תרומה, אינם סוברים ש,אוכלי תרומה זריזין הם“, וכיון שכן גם מפה לא יתירו. וביבמות¹⁷ מבואר שר' צדוק ה' מתלמידי ב"ש, ועל כן לא אכל

כביצה במפה שעשה כדברי ב"ש לחומרא. ואע"פ שאמרו שם: „ואע"פ שתלמיד שמאי ה' כל מעשיו לא עשה אלא כדברי ב"ה“, היינו דלהחמיר עשה כב"ה, אבל להקל כמותם לא עשה, אלא כשמאי רבו לחומרא¹⁸.

כתב בעל המאור: „הא דתנן מעשה שהביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי וכו' אוקמה רבא במס' יומא משום דהוה להו פירי ופירי לא בעי סוכה, וכן הלכה משום דרבא בתרא הוא“. ובמלחמות כתב שממה שלא הביאו הרי"ף אנו למדים שאין הלכה כרבא, וטעמו שלא הוצרך רבא לומר כן אלא לתרץ מה שהקשו שם ממשנתנו על מ"ד שכותבת הגסה יתירה מכביצה, ולמסקנא דחו דבריו והסיקו שהיא חסירה מכביצה. וכמו כן יש להוכיח שדברי רבא דחויים, שהרי אמרם לתרץ הקושיא: „הא כביצה בעי סוכה“, ולפי"ז מוכח שאפילו שתי כותבות הן פחות מכביצה, וע"ז תירץ שאינה רא' מכיון שפירי לא בעי סוכה. אמנם מכיון שכאן מוכח שכביצה לכל הדעות פטור מסוכה — שאכילת עראי לרב יוסף היא „תרתי או תלת ביעי“, ולאביי „כדטעים בר בי רב ועייל לכלה“, שהוא כביצה או כשתי ביצים — וא"כ נדחית כל קושית הגמ' שם, ונדחה גם תרוצו של רבא, ותורנו למה דס"ד מעיקרא שפירות חייבים בסוכה. והר"ן תמה על דבריו, שמש"כ ש,כדטעים בר בי רב ועייל לכלה“ הוא כביצה או כשתי ביצים, אינו כן, אלא כמו שמחזיק בית הבליעה בפעם אחת, דהיינו כביצה¹⁹. ואין לומר שאעפ"כ מתורצת הקושיא שם, שכיון שכביצה פטור מן הסוכה, אפשר ששתי כותבות אינן יותר מכביצה, שהרי מוכח שם שלס"ד שתי כותבות בלי גרעיניהן הן יותר מכותבת הגסה וגרעיניה, וכיון שסובר האי מ"ד שכותבת הגסה וגרעיניה יתירה מכביצה, ה"ה לשתי כותבות בלא גרעיניהן, ושוב צריכים אנו לתרוצו של רבא, שפטור מטעם פירי²⁰. ויש המיישב דעת הרי"ף שה' קשה לו על תרוצו של רבא, שאינו לשיטתו של רבן גמליאל, שהלא בברכות²¹ שנינו: „אכל ענבים תאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל“, וסבר

ברכת המזון, ע"ש ראיותיו. 13 הל' ברכות פ"ו הל' י"ח. 14 תפארת בחורים. 15 בית ישראל. ובוה מיישב קושית התוס' ביומא ע"ט, ב ד"ה הא כביצה, ע"ש. 16 נב, ב. 17 טו, ב, וע"ש בתוד"ה אמר לי. 18 באר אברהם, וכתב שכן פירש הצ"ח בתחלת ביצה. וראה לעיל כו, ב 5—10. 19 וכ"כ רש"י ד"ה ואביי והתוס' לעיל כו, א ד"ה תרתי. 20 אמנם אין הר"ן חולק על תירוצו הראשון של הרמב"ן, שכיון שלמסקנא שם כותבת הגסה היא פחותה מכביצה, ממילא נדחה גם תרוצו של רבא. 21 מד, א.

וכו', נימא דלכתחילה צריך סוכה אף לאביי ורב יוסף, ואין דבריהם אלא לענין דיעבד. וראה מש"כ עוד בזה. 6 ראה לעיל כו, ב 35. 7 ברכי יוסף סי' רצ"א סק"ב. 8 ערך השלחן שם, וראה גם טעם המלך ושואל ומשיב הנ"ל. 9 סי' שכ"ח, והובא בב"י או"ח סי' קנ"ח, ד"ה כתב הרוקח, ובשו"ע סעיף ב', וע"ש בב"ח ובמ"א ס"ק ג—ד. 10 בביאורו שם סק"ו. 11 ראה תוס' לעיל כו, ב ד"ה ולא. 12 ומסקנת הגר"א שם, דהעיקר לדינא דשיעור נט"י בכזית, כיון דמקבל טומאה בכל שהוא, אלא דלא גזרו כי אם על דבר שצריך

ג"כ שמזמנים עליהם, שהרי²² ר"ג נתן רשות לר' עקיבא לברך עליהם, וע"כ סובר שיש קביעות לכל שבעת המינים, ולשיטתו ודאי אסור לאכול פירות מז' המינים אכילת קבע מחוץ לסוכה. וא"כ מה שמבואר בגמ' שלא אכלם בסוכה אלא משום חומרא, ע"כ היינו משום שהיה פחות מכביצה, וכמו שתירצו ר' ירמיה ורב פפא שם²³.

משנה. רבי אליעזר¹ אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. יש שהקשה, דלר"א יכול לא לאכול כלל, שהרי סבר² שיום טוב,, או כולו לה' או כולו לכם". ותירץ דיו"ט דסוכות שאני, שגילתה התורה שחייב לאכול י"ד סעודות³.

הקשו הראשונים, מדוע נקט ר"א רק י"ד סעודות, הרי חג הסוכות כולל גם שבת, ובשבת חייב לאכול שלש סעודות, נמצא שבמשך כל שבעת ימי החג חייב לאכול ט"ו סעודות ולא י"ד סעודות⁴. יש שתירצו שאין הסעודה השלישית יתירה, כיון שהיא עומדת במקום הסעודה של הלילה, שאחר שהוא שבע אינו חוזר ואוכל, ופעמים שאוכל באותו זמן סעודה של לילה מבעוד יום⁵.

22 שם לו, א, ובתוס' ד"ה נתן ר"ג, 23 קהלת יעקב. וראה גם בית ישראל.

1 עי' בהמאיר לעולם (דף ז, ב) שמוכח שצ"ל ר' אליעזר ולא ר' אלעזר, והכונה לר' אליעזר הגדול. 2 ביצה טו, ב. 3 עדות ביוסף (על שו"ע) סי' תרל"ט. וכעין זה תי' באמרי דעת על המשנה, ע"ש. וראה מהר"ם ברבי שכתב, דלשיטת רש"י שלמסקנא חזר בו ר"א ואינו מצריך י"ד סעודות, ל"ק כלל. 4 מאירי, מכתם. וכן הקשו שער המלך הל' סוכה פ"ז ה"ז, פני יהושע, ועוד אחרונים, ולא ציינו לראשונים. 5 מאירי בשם י"מ, המכתם. וכעין זה כתב הרמב"ם בפהמ"ש פ"ח מ"ז בסופו בענין נטילה מן הקופה, וכן תירצו ערוך לנר, שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר או"ח סוס"י קי"ד, פרט ועוללות, וע"ש מה שהאריכו בזה. וראה עמק סוכות שכתב שמסעודה ג' יכול ליפטר ע"י שישבע מסעודת הבוקר, ע"ש. וכעין זה תי' המאירי על קושית תוד"ה אי בעי, להלן 98. 6 מאירי, וכ"כ מעשה חושב (על שעה"מ שם), גפי' אש, ועוד. 7 כמו שכתבו תוס' לענין יו"ט בברכות מט, ב ד"ה אי בעי ור"ן בסוגיין. יד דוד, מחצית השקל סי' תקכ"ט סק"ה. ביש סדר למשנה על משנתנו ובעמק סוכות, כתבו שאף אם נאמר שבליילה הראשון חייב בסוכה גם אם ירדו גשמים משום גז"ש ט"ו ט"ז, לענין י"ד סעודות דר"א פטור, דנפקא לר' מ.תשבו כעין תדורו, ופטור כשיורדים גשמים. 8 דכביצה בלבד הוי סעודת עראי, ראה לעיל כו, א, ובראשונים שם. 9 כמש"כ הר"ן. יד דוד, שעה"מ שם, עדות ביוסף סי' תרל"ט ס"ב. והוסיף יד דוד, דכאן אין לומר שחייב הסעודה משוי ל' קבע, כמש"כ האחרונים לענין לילה א' של סוכות, דשאני

ועוד י"ל, שר"א מנה רק את הסעודות שחייב בהן משום סוכה, הבאות משום רגילות דירה,,תשבו כעין תדורו,, ולא מנה סעודה זו שאינו חייב בה אלא משום שבת⁶. ואי תיקשי מאי נפקא מינה, הא סוף סוף צריך לאכול אף סעודת שבת בסוכה, י"ל דנפ"מ אם ירדו גשמים, שפטור מסוכה אבל חייב משום סעודת שבת⁷, וכן גפ"מ לענין שיעור הסעודה, דמשום סוכה חייב לאכול יותר מכביצה⁸, ומשום סעודת שבת סגי בכביצה או בכזית⁹.

ויש שתירצו, שבאמת י"ד סעודות כוללות גם סעודה ג' של שבת, אלא שאינן כוללות סעודת ליל א' של סוכות, שאותה גם רבנן החולקים על ר"א מחייבים מגז"ש ט"ו ט"ז, ור"א רק חלוק עליהם במה שמצריך להוסיף עוד י"ד סעודות מ,תשבו כעין תדורו¹⁰.

זה שהקדים סעודת יום לסעודת לילה, יש שכתבו דנקט הפשוט קודם¹¹, שפשט הפסוק "בסוכות תשבו שבעת ימים" מדבר על הימים, והלילות מתרבים מגז"ש¹². ועוד, שבמילואים, משם לומדים בגז"ש לסוכה¹³, הוקדם יום ללילה, שנאמר שם,,תשבו יומם ולילה"¹⁴. ויש שכתב שהתנא בא להשמיענו שאין צריך לאכול הסעודה דווקא בלילה לאחר

י"ד סעודות דיליף מ,תשבו כעין תדורו,, ואין דרך לאכול יותר מב' סעודות ליום, ע"ש, וראה עדות ביוסף שם. וע"ע במגן אברהם סי' רצ"א סק"א שכתב שגם לסעודת שבת צריך יותר מכביצה, וכ' במחצה"ש"ק שהוא רק לכתחילה, ובשעה"מ שם חילק בין סעודה ג' לשאר הסעודות. ובמעשה חושב כ' שיש גפ"מ גם אי נימא שצריך לסעודת שבת יותר מכביצה, שיכול לאכול כביצה פת בביתו, ולהשלים המותר בסוכה בכדי אכילת פרס. וראה עוד להלן 91—111. 10 יש סדר למשנה, חשק שלמה בשם אחיו, שושנים לדוד לפי ביאורו של מכתב לחזקי, לקוטי שלמה, שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר או"ח סי' קי"ד (וראה גם שם אה"ע—חור"מ סי' רכ"ה), השואל בשו"ת בית שערים או"ח סי' של"ה, ניצוצי אור. וכתבו, שבזה מדויק ג"כ מה שנקט ר"א,,אחת ביום" לפני,,אחת בלילה", אף שתמיד היום הולך אחר הלילה, כיון שמתחיל למנות הסעודות מבוקרו של יום א' דסוכות ולא מליל סוכות, וראה להלן. וע"ש שביארו בזה ראיית המג"א סי' תקכ"ט סק"כ מסוגיין שאין חיוב לאכול סעודה ג' ביו"ט. ובמחצה"ש"ק שם ביאר אחרת ראיית המג"א. וע"ע בטעם המלך שם מה שהקשה על המג"א, ובמש"כ הערוך לנר. ועי' ביש סדר למשנה שיישב את מנין הסעודות גם לשיטת הרמב"ם, המובא בטור שם, שחייב ביו"ט בג' סעודות, דכיון שלפעמים חל יו"ט א' בשבת, נקט מילתא דפסיקא, י"ד סעודות שישנן בכל השנים. 11 ראה לעיל ב, א רש"י ד"ה אי הכי ותוד"ה אחת. 12 כמש"כ בתוד"ה תשבו. אדרת אלי, שו"ת בית שערים שם. וכעין זה כתב מראה אש. 13 ראה ירושלמי, הובא בתוד"ה תשבו, ועי' להלן שם מש"כ בזה. 14 בית שערים שם, שו"ת רבי

במשך כל ימות החג, וכיון שיש לחזור גם אחר מצוה קיומית²⁵, לכן שייך גם בזה, „מעוות לא יוכל לתקון“²⁶.

זה שנקטה המשנה „יום טוב ראשון“, אף שיכול להשלים לר"א גם שאר סעודות החג²⁷, היינו, משום הרבותא שאף סעודה זו יכול להשלים ומכ"ש שאר סעודות²⁸. ויש שכתב שנקט יו"ט ראשון, כיון שרק אותה סעודה של ליל יו"ט ראשון צריך להשלים בפת²⁹, אבל שאר הסעודות יכול להשלים במיני דתרגימא³⁰. ויש שכתב „שיו"ט ראשון“ לאו דווקא, והכונה לכל ימי החג, ונקראים „ראשון“ בניגוד ליום השמיני שנקרא „אחרון“³¹.

ישלים לילי יו"ט האחרון של חג. כתב הריטב"א שהכונה היא שיכול להשלים גם ביו"ט האחרון, וכש"כ בתוך החג עצמו, דהא משלמי חגיגה גמר לה³², שאם לא חג ביו"ט ראשון של חג חוגג את כל הרגל ויו"ט האחרון של חג³³. ור"י מלוניל פירש שיו"ט האחרון היינו יום שביעי של חג, ולא שמיני עצרת שכבר נפטר בו מסוכה³⁴.

יש שכתבו בטעם הדבר שהשלמה מועילה רק בליל יו"ט האחרון ולא ביום שלאחריו, כיון שדין השלמה נלמד מההיקש שהוקשה סוכה לחגיגה³⁵, ובקדשים הלילה הולך אחר היום³⁶.

רש"י. ד"ה אין לדבר קצבה. אם רצה להתענות אין

שהחשיך, אלא אפילו אם סועד בקצת ימות החג מבעוד יום, וגמצא שאוכל ג' סעודות ביום אחד, יצא, כיון שבמשך כל ימות החג אכל י"ד סעודות¹⁵. ועוד אמר ר' אליעזר. נקט לשון „ועוד“ להורות שיש קשר בין דין זה לדין הקודם, שכשם שדין י"ד סעודות בסוכה לומד ר"א מקדשים בגז"ש תשבו תשבו¹⁶, כך גם לענין השלמה דינו כקדשים, שהלילה הולך אחר היום, ויכול להשלים בלילה שמיני עצרת לסוכות שלפניו¹⁷.

מי שלא אכל [לילי] יום טוב הראשון. כתב מהרש"א¹⁸ שלדעת התוס' י"ד אף לר"א אין השלמה לסעודת לילה ראשון של סוכות, אלא לשאר הסעודות, ולא גרסינו „לילי“²¹.

ויש שכתבו דאף לתוס' יש לר"א השלמה לסעודת הלילה הראשון²², ומקיימים הגירסא „לילי יו"ט“ גם לתוס'²³. ולפי"ז מובנת כוונת חכמים החולקים על ר"א שאמרו „וע"ז נאמר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות“, שלשיטתם ר"ל שאין תשלומין לסעודת הלילה הראשון, אבל לדעת מהרש"א שדברי ר"א מתייחסים רק לשאר הסעודות, איך שייך שחכמים יאמרו שהוא „מעוות לא יוכל לתקון“, כיון שלדבריהם אין חיוב לאוכלן²⁴.

ויש שיישב, שאף שלחכמים אין מצוה חיובית בשאר הסעודות, מ"מ יש מצוה קיומית לאכול בסוכה

עזריאל הילדסהיימר שם, גפי אש, וע"ש הסברים נוספים. וראה 10. 15 מלאכת שלמה (על המשניות). 16 ראה תוד"ה תשבו. 17 גליוני הש"ס, וע"ש שהביא דברי מהרי"ל שגם לדין מדמינו מצות ישיבת סוכה לקדשים לענין אחר. וכ"כ ס' החיים ס' תרל"ט, שהשלמה בלילה אחרון נלמדת מקדשים בהיקש שהוקשה סוכה לחגיגה, ולפי"ז דייק לשון המשנה „לילי“, שיכול להשלים רק בלילה. 18 כ' מהרש"ל ש"לילי" הוא כמו „ליל“, אלא שהוא בסמיכות, והובא בתויו"ט תרומות פ"ח מ"ג. וע"ש שר"ל שהכונה לכל הלילות, אך לבסוף דחה ביאור זה. אולם בתוס' אנשי שם קיים הפירוש. וראה להלן 31. 19 על תוד"ה אי בעי. 20 שם וד"ה חזר. 21 וכתב שכ"ה בכל נוסחאות המשנה הישנות, ורק חדשים מקרוב באו שהגיהו „מי שלא אכל בליל יו"ט וכו'“. 22 ראה להלן על התוס'. 23 בית ישראל, זכר יהודה, וכ"כ תויו"ט בדעת תוס'. 24 בית ישראל, זכר יהודה, הגהות הר"ר שמחה מדעסוי. 25 עי' במקור חיים בפתיחה להל' פסח ובסי' תמ"ח סק"ט, ובתוס' פסחים קיג, ב ד"ה אין לו, ובמנחות מא, א, בעובדא דרב קטינא. 26 כרם שלמה. 27 לרש"י קודם שחזר בו ר"א, ולתוס' גם למסקנא. ועי' ריטב"א שביאר שזו גופא שאלת הגמ' להלן „והאמר ר"א כו'“, ראה שם. וע"ע להלן על רש"י ד"ה וחזר בו. 28 תויו"ט, וראה להלן 36. 29 עי' בתוד"ה אי בעי, וד"ה חזר בו. 30 מלאכת שלמה. 31 רש"י, וכתב שזה בניגוד למש"כ המג"א ריש ס' ת"צ שחז"מ לא מקרי „יו"ט“. יעי' בוצאת מנוחתי שדחה זאת.

32 כמש"כ רש"י ד"ה חזר. 33 כדאיתא בחגיגה ט, א. וראה ראבי"ה הל' סוכה ס' תרל"ז, שבחז"מ לא מהני השלמה כיון דכל מה שאכל חובת היום הוא, ודייק כן מדלא קאמר „משלים והולך כל הרגל“ כדקאמר במס' חגיגה. ובהערה 3 כתב שם המהדיר רמלשון רש"י ד"ה חזר: כמו שיש תשלומין לקרבנות יו"ט הראשון אף ביו"ט האחרון משמע כריטב"א. 34 וראה להלן 119—117. 35 ראה 32. וכן הוא לפי ההיקש למלואים, המובא בתוד"ה תשבו בשם הירושלמי. 36 ס' החיים ס' תרל"ט, שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר או"ח ס' קי"ד, וכעין זה בגליוני הש"ס שהובא לעיל 17. וע"ע בשו"ת רע"ז שם שהוסיף לבאר דגבי מצה לא מהני השלמה, כיון שלאחר שעבר ליל פסח אין חיוב מצה כלל, כי בשאר ימי החג מוזהר רק על אכילת חמץ, אבל אינו מצווה על אכילת מצה, וכשם שבזמן המקדש אין תשלומין לאכילת פסח בימי החג, כן אין תשלומין לאכילת מצה, משא"כ גבי סוכה שמהקש למלואים ילפינו שחייב לאכול י"ד סעודות, כולל סעודה אחרונה בליל שמיני, אלא שהגז"ש באה לאפוקי סעודה זו מעיקר החיוב, אבל דין ההשלמה נשאר בליל ח'. וע"ש, שלפי"ז ביאר דר"א נקט „מי שלא אכל לילי יו"ט הראשון“, לרבותא, דלא מבעיא שאר סעודות דפשיטא דמהני להו השלמה, כיון דילפינו ממלואים וכדלעיל, אלא אפי' סעודת הלילה הראשון, דילפינו מגז"ש ממצה והו"א דלית לה השלמה כמו דלא מהני השלמה במצה, קמ"ל ר"א דמהני, וראה שם שהוסיף דלכאורה ביאורו הוא רק לפי הירושלמי. וע"ע בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר

אנו זקוקין לו כו'. יש שכתבו שמש"כ, אין אנו זקוקין לו לאו דווקא, שהרי אסור להתענות ביום טוב, אלא עיקר כוונתו שאין גזקקים לו מצד חיוב סוכה.³⁷ ועוד י"ל שכוונת רש"י רק לענין אכילת לילה, שלא מצינו איסור עינוי בלילה בלבד.³⁸

ויש שפירש כוונת רש"י, שמותר לו לדעת חכמים להתענות תענית חלום שלא נאסרה בשבת ויו"ט, אבל לר"א שחייב לאכול ב' סעודות בסוכה בכל יום, אסור להתענות אף תענית חלום.³⁹

ויש שכתב, שרש"י למד מלשון הגמ' „אי בעי לא אכיל" שחכמים כאן סוברים כר"א שיום טוב או כולו לה' או כולו לכם,⁴⁰ לכן יכול להתענות אם ירצה.⁴¹ מ"ט דר"א, „תשבו" כעין תדורו, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה. יש שהקשה, שמכאן משמע דלר"א מצטער חייב בסוכה, שהרי מפרש „תשבו כעין תדורו" שמחוייב לאכול י"ד סעודות בסוכה כשם שאוכל בדירה, ובמשנה בריש תענית משמע שגם ר"א פוטר מסוכה אם ירדו גשמים.⁴² ותירץ, ששייבה בסוכה כשיורדים גשמים נחשבת לצער גדול, וקיי"ל שצער גדול דינו כחולי שאין בו סכנה,⁴³ וכל מקום שמצוה בקום ועשה תגרום לחולי שאב"ס פטור מלקיימה.⁴⁴

יש שהקשה, כיון דר"א לומד מ„תשבו כעין תדורו", מ"ט לא מחייב גם לישן בסוכה ו' לילות. ותירץ דגבי אכילה מצינו דרשה מפסוק⁴⁵ שדרך ארץ לאכול פעמיים ביום, משא"כ גבי שינה.⁴⁶

ורכנן כדירה, מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל.
אוצר תחכמה

אה"ע—חומ"מ סי' רכ"ח. 37 תויו"ט, פני יהושע. ועי' בפני' שאיסור תענית ביו"ט הוא לפחות מדרבנן, וראה בזה שו"ת הרשב"א סי' תרי"ז, ושו"ע או"ח סי' רפ"ח, תי"ח, תק"ע, ובנושאי כלים שם. 38 פני יהושע. והוסיף עוד, שמה שפי' רש"י אם רצה להתענות וכו' ולא כתב אם רצה שלא לאכול פת אלא פירות כו', הוא משום שרצה לפרש גם למ"ד דפירי בעי סוכה, ראה להלן על רש"י ותוד"ה מיני תרגימא. ובערוך לנר הקשה שגם לדידיה יכול רש"י לפרש שיאכל כביצה פת, שמשום יו"ט יצא ובסוכה אינו חייב עד שיאכל יותר מכביצה, וע"ש. [אמנם במ"א סי' רצ"א סק"א כתב דגם בשבת ויו"ט צריך יותר מכביצה]. וראה שפת אמת שבאמת דייק מרש"י שאף אם טועם רק כביצה חייב בסוכה, דכיון שסמך ע"ז הוי לגבי' סעודת קבע. 39 ערוך לנר. 40 ביצה טו, ב. 41 עמק סוכות. 42 והוסיף דבתוד"ה חזר בו ר"א מבואר שאף למסקנא חזר בו ר"א רק מסוכה אך לא מ"ד סעודות, והיינו ע"כ בירדו גשמים, דבלא"ה אסור לאכול חוץ לסוכה, א"כ גם מכאן מוכח שמצטער לר"א פטור [ולכאז' יש לדחות, דיש נפק"מ אחרת כגון שפשע ואכל חוץ לסוכה, שיצא ידי י"ד סעודות. וראה עוד לעיל 19]. 43 יו"ד סי' רס"ב ס"ב בהגה"ה, וע"ע

יש שתמהו, מדוע צריכים רבנן לטעם זה, הרי בסמוך ילפינן מגז"ש ממצה שלילה ראשון חובה, ושאר הימים רשות.⁴⁷

יש שתירצו, שלולי טעם זה, היינו לומדים מהגז"ש דברים אחרים.⁴⁸ ויש שתירץ, שטעם זה אמרו חכמים רק לר"א לשיטתו ששמחת יו"ט רשות,⁴⁹ ולכן אמרו אי בעי אכיל, אבל לשיטתם שחייב לאכול משום שמחת יו"ט, לא שייך לאמר אי בעי לא אכיל, ועיקר טעמם מהגז"ש.⁵⁰

יש שהסתפק לטעם זה של חכמים, אם סוכה כל ז' נחשבת למצוה שאינה חיובית, כיון דאי בעי לא אכיל, או שבאמת חייב לדור כל ז' בסוכה, אלא שכך היא רגילות בני אדם שלפעמים הם מחוץ לדירתם כל היום, אך כשרוצים לאכול או לישון נכנסים לדירה.⁵¹ בתשב"ץ⁵² כתב, שאין סוכה מצוה חיובית כיון דאי בעי לא אכיל, ואי משום שינה, אפשר בנימונם משהו, ששינת עראי חייבת בסוכה רק מדרבנן.⁵³

יש שכתב, דלפי טעמם של חכמים משמע, שמי שאינו אוכל בסוכה אלא פירות, וכן אינו ישן בסוכה משום שמצטער, אבל הוא יושב בסוכה, קיים את המצוה.⁵⁴

ויש מן הראשונים שהקשה מדוע לא נאמר לחכמים מה דירה אי בעי אכיל בביתו אי בעי אכיל חוץ לביתו, בגגו וכדומה, אף סוכה כן.⁵⁵

אי הכי אפילו לילי יו"ט ראשון נמי. יש שתמה על הלשון „אי הכי", שלכאורה גם בלא הטעם „דאי בעי אכיל וכו'" יקשה מנ"ל שחייב לאכול בלילה הראשון בסוכה. ותירץ, דבלא טעם זה, הוי ילפינן ממצה ב,מה

שו"ע או"ח סי' שכ"ח סי"ז. [ונראה שקושייתו היא לדעת הראשונים שלחכמים בליל יו"ט ראשון אף מצטער חייב בסוכה (ראה שו"ע סימן תרל"ט סעיף ה' ונושאי כליו, ולהלן 93), ואם כן לר"א שמחייב י"ד סעודות, הרי שמצטער חייב בסוכה בכל ימות החג]. 44 חלקת יואב דיני אונס ענף ז' בהשמטה, ע"ש בארוכה. 45 מדכתיב (שמות טז, ח) „בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע", ראה יומא עה, ב. 46 נחלת יהושע. 47 תפארת בחורים, פני ארי', ערוך לנר. 48 כמש"כ בתוס' ב"מ קיד, א ד"ה ואידך. תפארת בחורים, ערוך לנר, וראה תירוץ נוסף בתפארת בחורים, שצריכים טעם זה לר"א אחר שחזר בו. 49 ביצה טו, ב. 50 פני ארי'. ובזה מתרץ קושית תוד"ה אי בעי. 51 אתון דאורייתא כלל י"א. 52 שו"ת ח"א סי' ק' ד"ה צריך להקדים. 53 ובגליוני הש"ס, לעיל כו, א, הקשה עליו דלהלכה קיי"ל כרבא שם דשינת עראי חייבת בסוכה מדאורייתא. וראה עוד להלן 72. 54 ערוגת הבושם סי' ק"צ סק"ב, ותמה על החינוך מצוה שכ"ה שכתב שבכהאי גוונא ביטל את העשה, וכעין זה הקשה מנחת חינוך שם. 55 שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קצ"ו, ע"ש.

מצינו⁵⁶ שחייב בלילה הראשון, אך כיון דאמרינו ד"תשבו" תלוי ברצונו, הו"א דה"ה בלילה הראשון, שאינו חייב לאכול, ולא ילפינו ממצה, וע"ז משיבה הגמ' שהלימוד הוא בגז"ש ולא ב"מה מצינו", והדרשא "כדירה" היא לשאר ימים ולילות⁵⁶.

נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בהג המצות, מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות⁵⁷, אף כאן וכו'. קשה, לפמ"ש הראשונים⁵⁸ שהגז"ש ט"ו ט"ו אינה מופנית, א"כ איכא למיפרך מה למצה שכן נוהגת בנשים כבאנשים⁵⁹, ויש שתירץ, דמש"כ הראשונים שהגז"ש אינה מופנית, היינו משום שלמדים ממנה את הלימוד שבסוגיין⁶⁰, ואין לפרש שאינה מופנית כיון שצריכים את הפסוק לגופו, לחוג בט"ו בחודש, כיון שיש לכך פסוקים אחרים⁶¹, ואחד מהם מיותר⁶².

נחלקו האחרונים אם גם ר"א דורש גז"ש ט"ו ט"ו. יש שכתבו שאינו דורש כן ולדעתו אין חילוק בין הלילה הראשון לשאר הימים⁶³. ויש שכתבו שגם ר"א סובר דרשה זו⁶⁴, ואף שלומד חיוב האכילה בכל יום מ"תשבו כעין תדורו", לומד מהגז"ש חיוב אכילת כזית פת בלילה ראשון⁶⁵, או שחייב לאכול אז אף אם ירדו גשמים⁶⁶.

הקשו הראשונים, כיון שלחכמים אין חובת אכילה אלא בלילה ראשון⁶⁷, מדוע מברכים על סוכה כל ז'⁶⁸, ועל מצה מברכים רק בלילה הראשון⁶⁹.

בעל המאור⁷⁰ תירץ, דבפסח יכול אדם להתקיים בשאר ימי החג אם יהיה ניוון באורו וכדו' בלא אכילת מצה, משא"כ בסוכה, שאין יכול לעמוד בלא שינה ג' ימים⁷¹, והוא חייב לישן בסוכה ולטייל בה⁷².

והר" שמואל שקליי⁷³ תירץ, דשאני מצה שבשאר ימי החג אינו אוכל לשם מצוה אלא להשביע את רעבונו, לפי שאינו רשאי לאכול חמץ, ומשום כך לא נתקנה ע"ז ברכה, כשם שלא תיקנו לברך על אכילת בהמה טהורה, כיון שאין מצוה באכילתה אלא קיים איסור לאכול טמאה, משא"כ הישיבה בסוכה שאינה לצורך גופו אלא לשם מצוה ולפיכך מברך עליה⁷⁴.

יש שכתב שגם אם נאמר שיש מצוה קיומית באכילת מצה כל ז', י"ל דכיון שהתורה חילקה שבילילה הראשון יש מצוה חיובית לאכול מצה משא"כ בשאר הימים גם חז"ל לא תיקנו ברכה אלא לילה הראשון, אבל בסוכה, שהברכה על הישיבה שנצטוינו בה בפסוק, "בסוכות תשבו שבעת ימים", וכיון שהתורה כללה את המצוה לכל שבעת הימים, כמו"כ תיקנו חז"ל את הברכה לכל שבעה⁷⁵.

תוס'. ד"ה תשבו כעין תדורו. בירושלמי יליף בגזירה שוה נאמר כאן תשבו ונאמר להלן ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים וכו'. בפשטות נראה שש"ס דילן והירושלמי חולקים בטעמו של ר"א,¹²³⁴⁵⁶⁷

האכילה בסוכות כמו שמברכים על אכילת מצה בפסח, כיון שעיקר המצוה בסוכה היא הישיבה. ועי' ספר החיים שהביא גם את שיטת מהרש"ל, להלן 146, שהלימוד ממצה הוא רק לענין אכילה. 69 בעל המאור סוף פסחים, מכתם, ההשלמה, המאירי ועוד. 70 שם. 71 עי' בשבועות כה, א. בספר ההשלמה ושו"ת הרשב"א ח"ג רפ"ז לא הזכירו בתרוצם שאין יכול שלא לישן ג' ימים, וכתבו רק שאין המצוה באכילה בלבד אלא חייב גם בשינה וכדומה, ומצוות אלו נוהגות כל ז'. 72 ראה מה שדנו בתירוצו זה ידי דוד (למהר"ד קראסו דף רי"ט ע"ד). שו"ת קרית חנה דוד ח"א סי' ק"ד, שדי חמד מערכת חמץ ומצה סי' י"ד אות י', חזון עובדי' ח"א סי' ל"ב. ועי' בגליוני הש"ס שהביא ראי' מבעה"מ לפשוט ספיקו אם סוכה היא מצוה חיובית (ראה לעיל 53—51), ובאבני נזר או"ח סי' שע"ז דייק מתירוצ זה שיש מצוה קיומית באכילת מצה כל ז'. 73 מובא במכתם, ארחות חיים הל' סוכה אות ל"ו ובעוד ראשונים. 74 כעין זה תירצו גם ברכ"י או"ח סי' תע"ה בשם בתי כהונה, שו"ת קרית חנה דוד שם, שו"ת בנין ציון החדשות סי' מ"ו, שד"ח שם בשם עוד אחרונים. וראה מאירי שאחר שהביא את תירוצו הרו"ה ור' שמואל כתב, "וכשתדקדק בדבר יפה, הכל ענין אחד", וכ' ברכ"י שם דלשניהם מצה וסוכה רשות, אלא דלא סגי בלא שינה ומשו"ה מצי לברך. וראה אבני נזר לעיל הערה 72. 75 שו"ת דברי חיים (למהר"ח טובי')

56 ערוך לגר. 57 ראה עמק סוכות ומשנה ברורה סי' תרל"ט סקכ"ד שהסתפקו לדעת החזקוני והגר"א שיש מצוה קיומית באכילת מצה כל הפסח, אי ילפינו כן גם לענין סוכה. וראה רמ"א שם ס"ג שלומדים ממצה דבעינן אכילה כשודאי לילה וקודם חצות. ועי' בגליוני הש"ס. 58 ראה רמב"ן, רשב"א וריטב"א בחידושיהם לשבת קלא, ב ד"ה והא. 59 כדפריך בגמ' שם. יד אלי' (רגולר) ערך גזרה אות י"ג, ועי' באות י"ד, אברהם יגל. 60 וזה נחשב אינו מופנה, כמש"כ הר"ן בסנהדרין ע"ה. 61 ויקרא כג—לד, לו. 62 אברהם יגל. 63 שפת אמת, פני יהושע בשיטת רש"י קודם חזרה, בית ישראל, דרך המלך, הגהות הר"ר שמחה מדעסוי. וראה להלן 120. 64 יש סדר למשנה, עמק סוכות, מלאכת שלמה, צל"ח. וראה מהרש"א, מהר"ם, ערוך לגר, מהר"י נאיים ומלאכת שלמה שדייקו כך מתוד"ה אי בעי וד"ה חזר בו, וראה להלן שם בתוס'. 65 ערוך לגר, שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר או"ח סי' ק"ד. 66 צל"ח, וראה שם ולהלן על תוד"ה תשבו אופנים נוספים, שו"ת ר"ע הילדסהיימר שם. ובשו"ת רע"ז שם ובס' החיים סי' תרל"ט כתבו שבלא הגז"ש הו"א שהלילה הולך אחר היום כבקדשים, והגז"ש מפסח מלמדת שהלילה קודם ליום, וראה לעיל 11, 36. 67 הריטב"א מביא דיעה שיש חובת שינה בלילה הראשון אף אם ירדו גשמים, ועי' שדחה אותה. 68 בספר החיים סי' תרל"ט ובאשל אברהם כתבו שאין מברכים על

שבסוגיתנו מבואר שטעמו הוא מ"תשבו כעין תדורו", ובירושלמי מבואר שלומד גז"ש ממילואים⁷⁶. אך הרבה מפרשים נקטו שאין מחלוקת בין הסוגיות, וביארו זאת באופנים שונים.

יש שכתב שמ"תשבו כעין תדורו" לא ידעין אלא שיש חיוב סעודה ביום כמ"ש כ בפסוק, בסכות תשבו שבעת ימים", וממילואים ילפינן שיש חיוב גם בלילה, וממילואים גרידא לא ידעין אלא שאם רוצה לאכול גם בלילה צריך לאכול בסוכה, אבל חיוב אכילה לא שמעין, לכן צריך לילפותא דתשבו כעין תדורו למילף חיובא⁷⁷.

ויש שכתב, שבסוגיתנו מבואר טעמו של ר"א קודם שתור בו, אמנם אחר שתור בו ואינו מצריך לאכול י"ד הסעודות בסוכה⁷⁸, אינו יכול ללמוד מתשבו כעין תדורו, ולכן צ"ל כירושלמי שלומד ממילואים, שחייב ב"ד סעודות, אף במקרה שפטור מסוכה, כגון הולכי דרכים וכדומה⁷⁹.

ויש שכתב, שבלא הגז"ש ממילואים, ה"ר"א לומד מגז"ש ט"ו ט"ו כמו רבנן, שהרי גם הוא דורש גז"ש זו לענין שמכשירין דוחין את השבת⁸⁰, ואין גז"ש למחצה, ועדיף ללמוד מגז"ש זו מאשר מתשבו כעין תדורו שאינה אלא משמעות בעלמא, לכן צריך ר"א ללמוד מהגז"ש ממילואים לאפוקי מגז"ש ט"ו ט"ו⁸¹. יש שכתב שאע"פ שגם חכמים קיבלו הגז"ש ממילואים ולומדים ממנה שסוכה נוהגת אפילו בלילות⁸², בכ"ז אינם מחייבים לאכול י"ד סעודות בסוכה, משום שהגז"ש ט"ו ט"ו באה להשמיענו שאין ללמוד ממילואים חיוב אכילה, אלא שהדבר תלוי

לאוצר החכמה

מליניק) סי' א'. 76 מהר"ם ברבי, וע"ש שביאר המחלוקת ע"ד הפילפול, וכ"כ יד דוד, וביאר שהכבלי לא נקט כירושלמי כדי שלא יקשה מדוע לא הצריך ר"א ט"ו סעודות, עם סעודה שלישית של שבת, ראה לעיל הערה 9. 77 ערוך לנר. וכעין זה בפני יהושע. 78 לשיטת תוס' בד"ה חזר בו. 79 דרך המלך. 80 שבת קלא, ב. 81 יד אלי' (רגולר) ערך גזרה אות י"ג, וע"ש שהוכיח מכאן שלדעת התוס' הגז"ש ט"ו ט"ו מופנית. 82 כמבואר להלן מג, א. וראה פני ארי', בן משק, שו"ת הרי בשמים ח"ד (דף של"ב), שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר אה"ע—חור"מ סי' רכ"ה, שהסבירו מדוע הוצרכו התוס' להביא את הלימוד ממילואים מהירושלמי ולא מש"ס דילן, וראה בסמוד. 83 עי' באברהם יגל שהקשה שהגז"ש נצרכת ללמד חיוב אכילת כזית דגן בלילה ראשון בסוכה כמ"ש בתוס' בסוה"ד. וע"ש שיישב את עצם הקושיא, שרבנן אינם לומדים חיוב י"ד סעודות מהגז"ש, כיון שהם סוברים שתשבו כעין תדורו מגלה דתלוי ברצונו אי בעי אכיל. וע"ע בגליוני הש"ס שמציין לירושלמי חגיגה פ"א ה"ו, הובא בתוס' שם ט, א ד"ה נאמר, שדורש גז"ש זו לענין אחר, וכן הוא בטורי אבן שם ו, ב. אמנם בבאר יעקב כתב שהדרשה ההיא היא רק

ברצונו, דלא מצינו דרשה אחרת מגז"ש זו⁸³, אבל לר"א אין הגז"ש ט"ו ט"ו מיותרת, שהוא לומד ממנה שמכשירי מצוה דוחים את השבת⁸⁴, ולכן לומד מגז"ש זו רק חיוב לילה ראשון, וממילואים לומד חיוב י"ד סעודות, ואף שמהגז"ש ממצה יש ללמוד שאין חיוב בשאר הימים, י"ל כיון שאפשר ללמוד לקולא או לחומרא, לחומרא ילפינן⁸⁵.

ויש שכתב, שבאמת יש ללמוד מהגז"ש ממילואים רק להשוות לילות לימים, ואין ללמוד משם חיוב לאכול י"ד סעודות, ולכן לא קשה לחכמים, אולם ר"א לומד החיוב בכל ימי החג מהלילה הראשון שחיובו נלמד בגז"ש ט"ו ט"ו ממצה, ואח"כ לומד על החיוב ביום הראשון עצמו ממילואים שמשווים יום ללילה, ומזה יש ללמוד על כל ימי החג, שכל דבר שהי' בכלל ויצא מהכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, וכיון שיום ראשון הי' בכלל, בסוכות תשבו שבעת ימים" ויצא מהכלל ללמד שהוא חובה, לימד על הכלל כולו שכל ז' ימים חובה, ולימוד זה הוא רק לענין הימים, והלילות לומדים ממילואים שלילות כימים⁸⁶.

תוס' בא"ד. וטעמא דרבנן מפרש וכו'. יש שכתב, דאף שטעמם של חכמים מפורש גם בסוגיתנו, הביאוהו התוס' מהירושלמי משום הבעיות שהובאו בהמשך שיש בהן חידוש⁸⁷.

תוס' בא"ד. חברייה בעו אי מה להלן עד שיכנס למצה כשהוא תאווה⁸⁸, אף כאן עד שיכנס לסוכה בתאווה וכו', אף כאן עד שיאכל כזית דגן בסוכה. התוס' השמיענו בזה הלכה למעשה שצריך לחוש

לר"א. 84 שבת קלא, ב. 85 באר יעקב כלל ל"ו, וע"ש מה שפלפל בסוגיא דלהלן כח, ב דס"ד לחייב נשים בסוכה מהגז"ש. ועי' בשו"ת רע"ו הילדסהיימר שם ונחלת יהושע שכתבו גם הם שלחכמים הגז"ש ממצה מפקא מהגז"ש ממילואים. ובשו"ת רע"ו שם הוסיף, שסברת ר"א הפוכה מסברת חכמים, דחכמים ס"ל דהגז"ש ממצה הוי גז"ש גמורה, משא"כ הלימוד ממילואים, כדמוכח מתוס' מג, ב ד"ה תשבו דליכא למיגמר מינה שינה, וכן ממאי דשקיל וטרי בברייתא שם או כלך לדרך זו וכו', ומשו"ה דרשו חכמים תשבו כעין תדורו לקולא דאי בעי אכיל, אבל לר"א דהגז"ש ממילואים היא גז"ש גמורה, ילפינן מינה חומרא לחייב יום ולילה. ומטעם זה הוצרכו התוס' בסוגיין להביא את הירושלמי, דמוכח מיניה דדרשה גמורה היא, מדלא אמרו נראה למי דומה, כדברי חכמים שם. ולפי"ו מיישב קושיית תוס' שם ד"ה וסוכה, ע"ש. 86 צל"ח. וביאר שאין ללמוד מיד כל הלילות מהלילה הראשון מדין כל דבר שהי' בכלל וכו', דפסח יוכיח שרק לילה ראשון חובה, ורק אחר שלומדים שגם היום הראשון חובה, שוב אין לומר פסח יוכיח, שבפסח היום הראשון הוא רשות. ע"ש בכל דבריו. 87 פני יהושע. וראה גם ערוך לנר. 88 בליקוטי שלמה תמה,

לדינים אלו, ולא לאכול בערב סוכות אחר חצות היום כדי שיאכל בסוכה לתיאבון⁸⁹, ושחובה לאכול כזית דגן בלילה הראשון⁹⁰ ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ ^{אזה"ח}.

תוס'. ד"ה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. והא דאמרי' פ' שלשה שאכלו (ברכות דף מט:) שבתות וי"ט דלא פגי לי' דלא אכיל אם טעה חוזר, לא מיתוקמא אלא בלילי י"ט הראשון של פסח ובילילי י"ט הראשון של חג⁹¹. בברכות⁹² תירצו התוס' ש, אי בעי לא אכיל היינו משום סוכה, אבל משום יו"ט צריך לאכול, ונפקא מינה כגון שירדו גשמים ואכל חוץ לסוכה, דהשתא אם לכבוד יו"ט שפיר, אבל אם בשביל סוכה, ביו"ט ראשון צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים, דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, אבל בשאר הימים אינו צריך⁹³.

יש ראשונים שתירצו, שמשום יו"ט יכול לאכול רק כביצה פת, שהוא שיעור אכילת עראי שאינו מחייב סוכה, ומהגז"ש מחג המצות נלמד שחייב לאכול בסוכה שיעור המחייב סוכה⁹⁴. ומה שהתוס' לא תירצו כן, יש שכתבו, דס"ל דאף דבעלמא עד כביצה פת חשיבה אכילת עראי ופטורה מסוכה, כאן שיוצא בה ידי חובת סעודת יו"ט, חשיבותה קובעתה וחייבת בסוכה⁹⁵. ויש שכתב בזה לאידך גיסא, שהתוס' סוברים שגם לסעודת שבת ויו"ט צריך לאכול יותר מכביצה, ומשום כך לא תירצו כן⁹⁶.

שכאן משמע שדין יכנס למצה בתאווה הוא מדאורייתא, ובפשטות אינו אלא משום חיוב מצוה. 89 עי' ברמ"א סי' תרל"ט ס"ג ובמשנה ברורה שם סקכ"ז. 90 פני יהושע, מהרש"ל, מהר"י גאונים. ומבאר בקרבן נתנאל אות ר', שאע"פ שדין זה נשאר בספק, יש להחמיר בו כיון שספיקא דאורייתא לחומרא. וראה פמ"ג סי' תרל"ט א"א סקט"ו שאין יוצא י"ח בלחם הגילוש במי פירות כשם שאינו יוצא י"ח במצה עשירה בפסח, אמנם הצ"ח בפסחים קח, א חולק ע"ז. וראה ר"ן על מ"ש איבעי אכיל וכו'. 91 הריטב"א כ' שמהסוגיא בברכות לא משמע כתי' התוס', וכן בהמכתם כתב שהוא דוחק, וע"ע בס' ברך משה שדייק ג"כ מהסוגיא בברכות שלא כתוס'. 92 מט, ב ד"ה אי בעי. 93 וראה ערוך לנר, יש סדר למשנה וצל"ח לברכות שם, שדייקו ממש"כ התוס' שם, כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה דס"ל דבשעת גשמים אף ביו"ט ראשון ל"צ לאכול בסוכה, אבל הרא"ש שם כתב להדיא שבכה"ג חייב לאכול בסוכה ביו"ט ראשון, והנפק"מ היא בפשוטו, דבשאר ימים ל"צ לאכול בשעת גשמים ובלילה הראשון צריך. וראה יש סדר למשנה וקרבן נתנאל על הרא"ש כאן, שהקשו מג"ל לרא"ש חידוש זה, דאי משום גז"ש י"ל דאצטרך לענין כזית. ועי' ביד דוד שדן מדוע לא תירצו התוספות כאן כמו שתירצו בברכות. 94 ר"ן, ריטב"א ומאירי בברכות שם. וראה ס' המאור לפסחים סח, ב. 95 בכורי יעקב סי' תרל"ט סק"כ, שער המלך הל' סוכה פ"ז

המאירי מתרץ קושית התוס', שאלמלא הגז"ש לא היו חייבים בפת אלא מתורת יו"ט, ועכשיו חייבים בה גם מתורת סוכה, ולעבור עליו בשחים⁹⁷. ועוד י"ל, שלא נתחייב לאכול מתורת יו"ט אלא כדי שלא יעבור עליו יו"ט בתענית, ואם נודמן שאכל בערב יו"ט כדי שביעה, אין עליו חובה לאכול בליל כניסת יו"ט עד למחר, אבל מתורת סוכה ומצה חייב לאכול בלילה בכל אופן⁹⁸.

והמכתם מתרץ, דאע"ג דבלילה ראשון של סוכות אכילת פת חובה ומכאן ואילך רשות, מ"מ אי בעי למיכל פת דגן גם בשאר ימים לא סגי' דלא אכיל לי' בסוכה, הלכך חובה עליו להזכיר מעין המאורע בבהמ"ז⁹⁹.

ויש מהאחרונים שתירצו, שסעודת יו"ט היא משום עונג, ולפיכך הרגיל להתענות בכל יום והאכילה ביו"ט צער היא לו, פטור מסעודת יו"ט¹⁰⁰, וכן יכול להתענות תענית חלום¹⁰¹, משא"כ כשחייב לאכול משום מצות סוכה, האכילה עצמה מצוה, ואינו רשאי להתענות¹⁰².

עי"ל דנ"מ למי שטעה ואכל מחוץ לסוכה, או שלא היתה לו סוכה ואח"כ מצא, שמשום חובת יו"ט אין צריך לאכול שנית בסוכה, ומשום חובת סוכה חייב¹⁰³. ועוד נ"מ למי שאכל סעודתו קודם חשיכה, בזמן תוספת יו"ט, שמשום יו"ט יצא¹⁰⁴, ומשום סוכה

ה"ז, מעשה חושב, צל"ח ברכות שם, יש סדר למשנה, מאמר מרדכי סי' תרל"ט סק"ו. וע"ש שהעירו שמסתמת הפוסקים לא משמע כן, אמנם טעם המלך על שעה"מ שם ובכורי יעקב שם, הביאו שכ"כ רבינו אביגדור המובא בשב"ה"ל סי' קי"א שבשו"י"ט אף סעודות עראי נחשבות קבע לענין סוכה. ועי' בספר החיים סי' תרל"ט ס"ב שכתב שכזית לעתים חשיב קבע אף לחולקים על רבינו אביגדור ע"ש. וראה שפת אמת שהקשה על תי' הר"ן מסברא זו. וע"ע שעת"ל סי' תרל"ט, שו"ת מהרי"ק שורש קע"ו ושו"ת מהר"ח או"ז סי' ע"א. 96 שער המלך שם, וכן הוכיח בשו"ת באר יצחק אהע"ז סי' ב' מתוס' בברכות מט, ב. וראה בכורי יעקב סי' תרל"ט סקכ"א, ולעיל 9. 97 כעין זה תירץ לקוטי שלמה שמקיים שתי מ"ע ע"י אכילתו. 98 כעין זה תי' עמק סוכות, לעיל 5, על מנין הסעודות. וראה המהדיר על המאירי. 99 ראה המהדיר שם, שלענין שבועות ור"ה אין תירוצו מספיק. וראה תירוצ נוסף בשיטת ריב"ב בשם בעל המאור דשאני סוכות משאר י"ט דאקשיה רחמנא לדירה דאי לא בעי לא אכיל, וכשם שהיה ר"א משנה בו להחמיר כך חכמים משנים בו להקל. 100 כמבואר בשו"ע או"ח סי' רפ"ח ס"ג. 101 שם ס"ד. 102 ערוך לנר (על הגמ'), ביאור הלכה סי' תרל"ט ס"ג, שו"ת כתב סופר או"ח סו"ס ע"א. 103 ערוך לנר (על התוס'). 104 תוס', רא"ש, מרדכי ריש פ"י דפסחים ועוד פוסקים, הובאו במג"א סי' רס"ז ססק"א, וכ"פ הט"ז סוס"י רצ"א לענין שבת וה"ה לענין

משום רבנן שמחלקים בין הלילה הראשון לשאר הימים.¹¹⁴

יש שכתבו שהטעם שגם סעודת הלילה הראשון יכול להשלים לר"א במיני תרגימא, הוא משום דלית לי' הגז"ש, ואין חילוק בין לילה ראשון לשאר הימים, והחיוב בכולם משום י"ד סעודות.¹¹⁵ ויש שכתב, שאף אם נאמר שר"א דורש את הגז"ש, מ"מ מהני השלמה גם ללילה הראשון במיני תרגימא, כיון שבליילה הראשון יוצא לר"א ידי שני חיובים באכילתו, חיוב אכילת י"ד סעודות הכוללות גם סעודה זו, וכן חיוב מיוחד של אכילת כזית דגן מהגז"ש, ואם החסיר סעודה זו, למרות שאת החיוב השני הנלמד מהגז"ש אינו יכול להשלים, יכול להשלים את החיוב הראשון, מדין י"ד סעודות, ואפילו במיני תרגימא.¹¹⁶

והא א"ר אליעזר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת כיום ואחת בלילה. רש"י ותוס' פירשו שקושית הגמ' היא אהאי דמשלים ביו"ט אחרון, דליכא סוכה. ויש ראשונים שפירשו שהקושיא היא אמאי לא יהיב ר"א תשלומין אלא למי שלא אכל ליל יו"ט ראשון, הא בכל שבעת הימים גמי חייב בסעודה כמו הלילה הראשון.¹¹⁷

בביאור מחלוקתם, יש שכתב דרש"י ותוס' סוברים שלר"א באמת צריך להשלים כל י"ד הסעודות, ומה שנקט התנא, "לילי יו"ט הראשון" להשמיענו דעת רבנן בהשלמה, שלדידהו אף שחייב לאכול בליל ראשון, לא מהני השלמה לסעודה זו, משא"כ בשאר

לא יצא¹⁰⁵, כמו שמצינו במצה שצריך לאכלה משתחשק¹⁰⁶, וכן ג"מ למי שאכל סעודת יו"ט ולא התכוון לצאת ידי חובתו במצות סוכה, שמשום יו"ט יצא, ומשום סוכה לא יצא, כיון דילפינן מהגז"ש שצריך לקיים אכילה בסוכה.¹⁰⁷

יש שכתב שלדעת תלמידי רבינו יונה¹⁰⁸ שאין חיוב לאכול פת בשבת ויו"ט אלא משום שאין קידוש אלא במקום סעודה, יש לתרץ קושית התוס', שהפסוק בא לחייב מה"ת לאכול פת בלילה הראשון של פסח וסוכות.¹⁰⁹

ממה שלא תירצו הראשונים דנפק"מ כגון שאכל כזית פת ביותר מכדי אכילת פרס, שמשום סוכה לא יצא¹¹⁰ ומשום סעודת יו"ט יצא, יש שהוכיחו שגם משום סעודת שבת ויו"ט צריך לאכול כזית בכדי אכילת פרס.¹¹¹

תוס' בא"ד. אבל לילי יו"ט הראשון של חג לא סגי בלא פת כיון דילפינן מחג המצות, אע"ג דלר"א אמרינן בשאר ימים אם השלים במיני תרגימא יצא. נראה מדבריהם שלסעודת הלילה הראשון של חג אין מועילה השלמה במיני תרגימא לר"א, כיון שצריך לאכול בסעודה זו כזית דגן מגז"ש ט"ו ט"ו, שגם ר"א דורש אותה.¹¹²

ויש שכתבו שאין ראוי מהתוס', ומש"כ, בשאר ימים" אין כוונתם לסעודות שמחסיר, אלא לזמן ההשלמה, שיכול להשלים החסרון בשאר ימי החג ולא דווקא ביום השמיני¹¹³, או שנקטו, בשאר ימים

כתב סופר או"ח סי' צ"ו תירץ קו' תוס' ע"פ שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' כ"ז שבמצות אכילה בעינן הנאת גרונו, ולפי"ז נפק"מ כשיש לו כזית מצומצם שיכול לצאת בו ידי מצות סוכה, ולא ידי מצות יו"ט כיון שנדבק בין שיגיו וליכא הנאת מעיו ובעינן ביו"ט עונג ושמחה. וראה עוד הגהות הגר"ז סופר על מוצל מאש שם, שמן כתית למנחה, שו"ת זכר יהוסף סי' ק"כ וגפי אש. 112 מהר"ם, מהרש"א, ודייקו כך גם מד"ה חזר בו, מהר"י גאיים, ערוך לנר (על הגמ'). ביד דוד כתב שמדברי מהרש"א נראה דלא מהני כלל השלמה לסעודה זו, מדל"ג במשנה תיבת "לילי", דאי מהני השלמה בפת שפיר מצי לגרוס כן, והטעם דלא מהני כיון דבעינן סוכה, כמש"כ מהרש"א כאן דילפינן כן מהגז"ש. אמנם מהר"י גאיים כתב דמהני השלמה בפת, וכ"כ יד דוד בדעת מהרש"ל ומלאכת שלמה על תוד"ה חזר. 113 בית ישראל, זכר יהודה, נר דוד, דרך המלך, ועי' לעיל 33 שכן דעת הריטב"א. 114 שפת אמת. 115 שפ"א על הגמ', פני יהושע על רש"י ד"ה חזר בו, דרך המלך, הגהות הר"ר שמחה מדעסוי, בית ישראל. וראה להלן 148. 116 נר דוד, וכן נראה מזכר יהודה. ועי' נר דוד ובדרך המלך, שכתבו שמה שנראה מהתוס' שאין יכול להשלים סעודה זו במיני תרגימא, אינו אלא לשיטת רש"י ולא לשיטתם. ע"ש. 117 ריטב"א. מאירי, רא"ה. תוס' הרא"ש.

יו"ט. 105 שו"ע או"ח סי' תרל"ט ס"ג, ובט"ו שם סק"ב. וע"ש בט"ו שכתב שבמצה ילפינן כן מדכתי' "בערב תאכלו מצות", אמנם התוס' והרא"ש שם כתבו טעם אחר, דמצה איתקיש לפסח שנאכל בלילה. ועי' בתוון עובדי' ח"א סי' א'. 106 יד אלי' (רגולר) ח"א סי' כ"א אות א', גפי אש, שו"ת כתב סופר שם וע"ש תירוצ' נוסף. וכ"כ הלכת יואב בקבא דקשייתא סי' פ"ו בתורת קושיא על תוס', וכ' גם כן שיכול לאכול חוץ לסוכה בחוספת יו"ט, ע"ש ראיותיו. ובשערי זיו בקבא דניחותא שם דחה ראיותיו, וכ' דלתוס' לא ניתא לתרץ כן, משום שאסור לאכול בחוספת יו"ט כדי שיאכל בלילה ראשון לתיאבון, עי' בתוד"ה תשוב, ולא ניתא להו למינקט נפק"מ באיסורא דרבנן. 107 שו"ת בית שערים או"ח סי' של"ה. והוסיף, דהיינו למ"ד מצוות צריכות כונה, ולמ"ד שא"צ י"ל שהתכוון שלא לצאת, דלכו"ע אינו יוצא י"ח, כמבואר בב"י סי' תקפ"ט. 108 ברכות מט, ב, וכן דעת ר"ת בספר הישר והמרדכי במס' מגילה. 109 מגן אברהם סי' קפ"ח סק"ט, לפי ביאור מחצה"ש שם. ועי' במחצה"ש סי' תע"א סק"ה. וראה עוד תירוצ' בפני ארי'. 110 כמו במצה, עי' בשו"ע או"ח סי' תע"ה ס"ו, ועי' במ"ב סי' תרל"ט ססק"ב. 111 מוצל מאש ח"א סי' ט"ו, שו"ת חסד לאברהם מהדו"ת או"ח סי' כ"ה. ועי' בשו"ת מחזה אברהם סי' קכ"ט, ובגליון מהרש"א לברכות מט, ב, ובשו"ת

הסעודות שאינו חייב בהן כלל לרבנן, ולכן נקט ר"א לילי יו"ט ראשון¹¹⁸, ושאר הראשונים לא פירשו שהקושיא היא איך משלים ביו"ט אחרון בלא סוכה, משום שסברו שבאמת משלים ביו"ט אחרון בסוכה, ואין בזה משום בל תוסיף, שאינו מתכוין למצוה אלא לתשלומין¹¹⁹.

יש שתמה לפירוש רש"י ותוס', על לשון הגמ', והאמר ר"א י"ד סעודות וכו', הלא אף אם הי' ר"א סובר כרבנן, דרך בליל יו"ט הראשון חייב לאכול בסוכה, הי' קשה מאי השלמה דסוכה איכא ביו"ט אחרון, הזמן שאינו רשאי עוד לאכול בסוכה. ותירץ, דבשלמא אם הי' ר"א סובר כרבנן, ומחייב בליל ראשון מהגז"ש ממצה, לא הי' קשה איך משלים ביו"ט אחרון, כיון שמהגז"ש נלמד רק חיוב אכילת כזית, ורק משום שבסוכות אסור לאכול מחוץ לסוכה, אוכל אותו כזית בסוכה, ואם החסיר סעודה זו, יכול להשלים את עיקר מצותה, דהיינו אכילת כזית, בליל שמיני אף בלא סוכה, אך מאחר ור"א מחייב לאכול בסוכה י"ד סעודות, וע"כ יליף מ"תשבו כעין תדורו", שעצם החיוב הוא לאכול י"ד סעודות בסוכה, לכן פריך שפיר איך יכול להשלים בליל שמיני שלא בסוכה¹²⁰.

משלים במאי. אילימא בריפתא, סעודה דיומי קא אכיל. תמה הריטב"א, דשפיר יש היכר שזו סעודת השלמה, שהרי אין עוד עליו מצות סוכה, ואין מחויב לאכול שם סעודת יו"ט עצמו¹²¹. ותירץ דלילי יו"ט

1234567 n"א

ר"י מלוניל, וראה לעיל 34 שר"י מלוניל מפרש ש"יו"ט אחרון" הוא השביעי של סוכות. 118 ראה לעיל 31–27 הסברים נוספים מדוע נקט ר"א „לילי יו"ט הראשון" אף שיכול להשלים כל י"ד הסעודות. וראה מים עמוקים שמבאר שהתוס' לא פירשו קושיית הגמ' כריטב"א משום דס"ל דלא מצינו השלמה אלא ליו"ט ראשון, כמו שמצאנו בקרבנות, וכמש"כ רש"י כאן. 119 ערוך לנר. וראה להלן 145. 120 שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר או"ח סי' קי"ד, וראה להלן 146. וראה עוד שם חאה"ע—חור"מ סי' רכ"ה, מש"כ לבאר באופן אחר את שאלת הגמ', ע"פ דרכו שם שהקושיא על ר"א היתה, איך יכול להשלים את סעודת ליל יו"ט ראשון ביו"ט אחרון, הרי לידידה עיוות במה שלא השלים את הסעודה בחג עצמו, ותו לא אפשר להשלימה, וע"ז תירצו, שחזר בו ר"א ממה שאמר שאפשר להשלים את סעודת הלילה הראשון, אך מ"מ הסעודה האחרונה שאותה לא יכול הי' להשלים קודם לכן, שפיר משלים. וע"ע מש"כ בביאור הסוגיא מגדל עוז הל' סוכה פ"ו הי"א, צל"ח ומנחת יהודה. 121 ושיטתו שסעודת ההשלמה חייב לאכול בסוכה אפילו ביו"ט האחרון. וראה לעיל 119. 122 עי' בסל תורה שהקשה לפי"ז על שיטת התוספות והרא"ש בפסחים קא, א, והביאם להלכה הרמ"א באו"ח סי' רצ"א ס"א, שמי שלא אכל בליל שבת, יאכל ג' סעודות ביום השבת, דהתם נמי נימא אי בפת, לא מינכרא, ואי יאכל מיד לאחר הסעודה, הו"ל מרבה בברכות בחנם. ובעמק סוכות הקשה כן על מש"כ

האחרון דתנן לאו דווקא, וכל שכן שיכול להשלים בחג עצמו, ועל זה הקשו היכי עביד תשלומין בתוך החג, דאי בריפתא לא מינכרא מילתא, דאפי' אכל כמה סעודות בזו אחר זו, אמרי אינשי דמאי דאכיל דיומי אכיל, משום שמחת הרגל. והוסיף עוד, דליכא למימר שיקבענה מיד אחר מזונו דהשתא מינכרא, דאסור לעשות כן משום דהוה לי' מרבה בברכות בחנם¹²².

והמאירי תירץ שאף אם אוכל בסוכה אין היכר שאוכל להשלמה, כיון שהרואה אומר שאין לו מקום להוריד כליו לשם, ואף שצריך לפחות סוכתו או לפוסלה¹²³, אין הבריות מרגישות בכך¹²⁴.

ור"י מלוניל כתב ש"יו"ט אחרון" הכונה ליום השביעי של סוכות, ושאלת הגמ' היא, שאף אם יאכל פת מאה פעמים מיחייב למיכל בסוכה, ואין היכר¹²⁵. שאל אפוטרופוס וכו' כגון אני שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום וכו' א"ל בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך וכו', ועוד שאלו כגון אני שיש לי שתי נשים וכו' מהו שאצא מסוכה לסוכה ואפטר, א"ל לא שאני אומר¹²⁶ כל היוצא וכו'. יש לבאר שבאמת ידע האפוטרופוס דעת ר"א, אך חשב שכיון שגם בכל השנה הוא מסתפק בסעודה אחת, וקיים באופן זה את המצוה של „תשבו כעין תדורו", אף שאין מנהג העולם כך, והשיב לו ר"א שכיון שכל השנה אוכל פרפראות, ינהג כן גם בסוכה כדי שיוכל לאכול סעודה שניה¹²⁷. ועוד הוסיף

בשו"ע שם ס"ג שבשעת הדחק יכול לחלק סעודתו לשתי סעודות, ותי' דשאני התם שא"א לו לעשות סעודה שלישית במיני תרגימא, כמש"כ תוד"ה במיני והרא"ש סי"ג, משא"כ כאן דמהני השלמה במיני תרגימא, וזה עדיף כדי שלא להרבות בברכות שלא לצורך. וראה שו"ת ר"ע הילדסהיימר או"ח סי' קי"ד שכתב ג"כ שמסוגיין משמע דאסור לחלק הסעודה משום ברכה שאינה צריכה, וכמש"כ בתוס' שבת קי"ח, א ד"ה במנחה. 123 ראה להלן מח, א. 124 וכעיי"ז תירץ בעדות ביוסף סי' תרל"ט. 125 ובתירוצ הגמ' כתב לפרש שמיני תרגימא כגון בשר ופירות לא בעי סוכה, ולכן ניכר שלהשלמה קא עביד, ורבנן ס"ל דכיון דמיני תרגימא לא בעו סוכה אין תועלת אם יאכלם בסוכה, ומשום כך אינו יכול להשלים. [וצ"ע, שמהסוגיא ביזמא ע"ס, ב משמע שמיני תרגימא הם דברים הצריכים סוכה, ועי' בתוד"ה במיני, ריטב"א, מאירי, רא"ש סי' י"ג]. 126 ראה ברכ משה ומראה אש שדקדקו בלשון „שאני אומר", הא אמרינן להלן כח, א, שר"א לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. וביאר במראה אש ש"אני אומר" היינו ששמע מפי רבו, ובברך משה ר"ל בדוחק, שכיוון כן מדעתו ואח"כ שמע מפי רבו. 127 ערוך לנר, עמק סוכות, אשל אברהם, ועי' באשל אברהם שמבאר את תשובת ר"א, שבפרפרת עצמה מקיים את הסעודה השני', ולא שהיא גורמת לו שיאכל אח"כ עוד סעודה. והוכיח מלהלן כט, א, דאר"י כגון אנא דאנינא דעתי כמי שתסרח המקפה דמי, שכ"א מקיים „בסוכות

האפוטרופוס לשאול, כיון שהוא רגיל כל השנה לדור בשתי דירות, אם יקיים כן גם בסוכות, תשבו כעין תדורו, והשיב לו ר"א שמה שהוא סובר שאין יוצאין מסוכה לסוכה אין הטעם משום, תשבו כעין תדורו אלא דורש כך מהפסוק, חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים שצריך סוכה אחת לכל ז', ואם יצא בחג מסוכה לסוכה, התברר למפרע שהסוכה לא היתה לכל ז' ולכן לא קיים את המצוה. ובהסבר זה מובן גם הקשר בין שתי שאלותיו של האפוטרופוס.¹²⁸

רש"י. ד"ה והאמר ר"א י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה. וכיון דביום אחרון לא בסוכה יתיב, ואם ישב בה לשם מצוה עובר על כל תוספת¹²⁹ מאי השלמה דסוכה איכא הכא. יש שהקשה, יבוא עשה דהשלמה וידחה ל"ת של כל תוספת, כמו שפ"י רש"י עצמו בעירובין¹³⁰ לר"א שעשה של מתן ד' דוחה ל"ת של כל תוספת. ותירץ, שלמקשן ה"י נראה שר"א מיירי גם כשצריך להשלים כמה סעודות, ובכה"ג בעידנא דקעבר על הל"ת עדיין לא מקיים העשה, שהרי כשאוכל סעודה ראשונה עבר על כל תוספת ועדיין לא קיים את העשה¹³¹, אבל למסקנא שכל החיוב לר"א הוא רק השלמת הסעודה של הלילה הראשון, באמת יכול להשלימה ביו"ט אחרון ואינו עובר על כל תוספת כיון שעשה דוחה ל"ת¹³².

יש שהקשו גם בלא עדל"ת, דכיון שהשלמה למדים מקרבנות, לא שייך כל תוספת, שהרי התורה ציותה להשלים ולאכול בסוכה¹³³.

יש שתירץ שאין כוונת רש"י שביום השמיני עובר בהשלמה על כל תוספת, אלא כוונתו להוכיח, שבשמיני אין הסוכה נחשבת לסוכת מצוה, שהרי עובר על ב"ת, וע"כ שאין סעודה זו נחשבת לסעודה של מצות סוכה, וממילא אין זו השלמה¹³⁴.

ועי"ל שכוונת רש"י היא שרק נראה כמוספת, ויש

תשבו כפי שהוא נוהג בכל השנה, וראה מה שהעיר ע"ד עמק סוכות. וביד אלי' מבאר את תשובת ר"א שישסיר פרפרת אחת מסעודתו, וממילא יוכל לאכול עוד סעודה [וכנראה פ"י. אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך בניחותא, ולא בתמי'].¹²⁸ ערוך לגר. בהסבר הקשר בין שתי השאלות ראה עוד מחנה לוי, קול קול יעקב, שו"ת ר"ע הילדסהיימר אה"ע—חומ"מ סי' רכ"ה ושו"ת מחזה אברהם או"ח סי' קל"ח בשולי המכתב.¹²⁹ ראה להלן 144 שיש ראשונים החולקים בזה.¹³⁰ ק, א ד"ה יתחנו, וכ"כ תוס' שם. אבל רש"י בזהב"ס פ, א ותוס' שם עט, ב פירשו טעם אחר, ולפי"ז ל"ק.¹³¹ ואף שגם לענין מתן ד', כשנותן מתנה שניה עדיין לא קיים העשה, י"ל דמיירי בקרבנות ציבור, ועשה דרבים דוחה ל"ת אפי' לא בעידני, כמש"כ ש"ל בשם ר"ת, והובא במג"א או"ח סי' תמ"ו סק"ב. חתם סופר שם.¹³² שו"ת חתם סופר אה"ע ח"ב סי' צ' (מובא בחת"ס סוכה. ירושלים תשל"ד). וראה מש"כ בזה

לאסור משום מראית עין¹³⁵, ואף שיש מצוה להשלים, מ"מ השלמה זו היא רק מדרבנן, אבל מה"ת אין לסעודה תשלומין, כשם שלמצוה אין תשלומין¹³⁶.

יש שהקשה, מדאסיקו להלן¹³⁷ שביום השמיני בחו"ל יושבים בסוכה ואין מברכין, והיינו דכיון שיש היכירא במה שלא מברך כבשאר הימים, לא חשיב מוספת¹³⁸, א"כ נימא גם כאן דמשום כך אינו עובר על כל תוספת. ותירץ, דלהלן¹³⁹ יש מ"ד דסוכה יום אחד, שאין מברכין עליה אלא ביום הראשון, ובטעם הדבר אמרו: „סוכה דלא מפסקי לילות מימים כולהו שבעה כחד יומא אריכתא דמו", אולם קיי"ל דסוכה כל שבעה, דכיון דבשאר הימים אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, מסיר דעתו ממנה¹⁴⁰, ולכן צריך לברך כל שבעה. אבל זה אינו רק לרבנן המחייבים סעודה אחת, לא כן לר"א המחייב י"ד סעודות, א"כ דעתו מתחילה על כל הסעודות, ממילא א"צ לברך רק ביום הראשון. וע"פ זה יש לומר שמסקנת הגמרא להלן הוא רק לדין שמברכים בכל יום מימי החג, אבל לר"א שברכת יום הראשון פוטרת כל סעודות החג, ממילא אין היכר במה שאינו מברך ביום השמיני¹⁴¹.

רש"י. ד"ה חזר בו ר' אליעזר. אצל חכמים לומר שאין לדבר קצבה ואם רצה להתענות יתענה¹⁴² חוץ מלילי יום טוב הראשון ובהא מיהא פליג עלייהו דקסבר יש לה תשלומין כמו שיש תשלומין לקרבנות יום ראשון אף ביו"ט האחרון. הקשו הראשונים, מה הועיל ר"א בתורתו, סו"ס איך מהני התשלומין לליל יו"ט ראשון, דאי יאכל בסוכה עובר על כל תוספת, ואי מחוץ לסוכה לא קיים את המצוה¹⁴³, ומשום כך חולק המאירי על רש"י וכתב שאין איסור כל תוספת כשאוכל ביו"ט אחרון בסוכה, משום דכל תוספת שלא בזמנו בעי כונה¹⁴⁴, ואכילה זו אין בה כוונת מצוה אלא כוונת תשלומין¹⁴⁵. וריבב"ן כתב שאין באכילה

שערי דעה (שער יהודה) סי' י"ז ושו"ת מחזה אברהם או"ח סי' ל"ד.¹³³ עדות ביוסף (ר' יוסף שאול נתנון) או"ח סי' תרל"ט ס"ב, ספר החיים שם.¹³⁴ שו"ת מחזה אברהם או"ח סי' ל"ד, וכעין זה כתבו בוכר יהודה וכלי שרת סי' י"ג.¹³⁵ סי' החיים סי' תרל"ט, עדות ביוסף שם, והוכיח כן ממש"כ בעה"מ בסוף מסכתין „שלא יראה כעובר על כל תוספת", ע"ש.¹³⁶ סי' החיים שם.¹³⁷ להלן מז, א.¹³⁸ מרדכי בשם ראבי"ה שם.¹³⁹ מה, ב.¹⁴⁰ עיין בתוס' ברכות יא, ב ד"ה שכבר, בחילוק בין ברכת התורה לסוכה.¹⁴¹ עדות ביוסף שם. ועי' שו"ת אורי וישעי מהדו"ק סוסי' פ"ה שכתב שדברי רש"י כאן הם באמת רק לפי מה דס"ד בגמ' שם שאין יושבים בסוכה ביום השמיני.¹⁴² עי' בעדות ביוסף סי' תרל"ט, שכתב דכאן אזלינן לשיטת ר"א בביצה טו, ב ששמחת יו"ט רשות, ואם רצה יכול לעשות כולו לה'. וראה לעיל 41—37.¹⁴³ מאירי, תוס' הרא"ש.¹⁴⁴ כמבואר בר"ה כת, ב.¹⁴⁵ וכעין זה

זו איסור בל תוסיף כיון שמשלים רק במיני תרגימא ולא בפת ובבשר.

מהרש"ל כתב ליישב דברי רש"י, שאחר שחזר בו ר"א וס"ל שחייב לאכול רק בליל יו"ט ראשון והיינו מהגז"ש ממצה, אין חיוב זה תלוי בסוכה, שמהגז"ש למדים רק חיוב האכילה, אלא שמדין חג הסוכות חייב לאכול אותו כזית בסוכה, אך כיון שעיקר החיוב הוא בלא סוכה, מהני השלמה בשמיני בלא סוכה, ורק לפי מה דס"ד שר"א מחייב י"ד סעודות מ, תשובו כעין תדורו, ע"כ החיוב הוא לאכול דווקא בסוכה.¹⁴⁶ אך מהרש"א חלק על תירוץ זה וסבר שמהגז"ש למדים חיוב אכילה בסוכה¹⁴⁷, ואת הקושיא על רש"י מיישב, דכיון שמצינו השלמה אחרת מיו"ט ראשון ליו"ט אחרון גבי קרבנות, י"ל שמועילה השלמה אף ע"י אכילה בלא סוכה, משא"כ כדס"ד שמשלים י"ד סעודות, ולא מצינו השלמה אחרת, כעין זה הקשו דלא יוכל להשלימן שלא בסוכה.¹⁴⁸

ויש שכתב שאין לפרש שכוונת המקשן איך מהני השלמה בלא סוכה, שהרי מצינו כן גבי תפילה¹⁴⁹, דמי שטעה ולא התפלל מנחה בשבת, שמתפלל במוצ"ש שתיים של חול, ויוצא בתפילת חול מה שחיסר תפילת שבת כיון שא"א בענין אחר, וה"ה הכא שאינו יכול לאכול בסוכה שכבר עבר זמנה,

כתב גם בתוס' רי"ד, וכן ביאר בערוך לנר כוונת הריטב"א, ראה 119. ועי' שפת אמת שכתב שתירוץ זה דחוק. 146 וראה שפת אמת ונר דוד שדייקו כן מלשון רש"י, אם רצה להתענות יתענה חוץ מליל יו"ט הראשון, משמע שהלימוד הוא לענין אכילה ולא לענין סוכה. ומהר"י נאיים פי' כמהרש"ל גם בדעת רבנו שאין חיוב אכילת פת בלילה הראשון תלוי בסוכה. וע"ע בנר דוד שתמה על מהרש"ל מהגמ' ביומא עט, ב דמשמע שצריך להשלים במידי דבעי סוכה, וראה להלן 155. 147 והביא רא' מהירושלמי המובא בתוד"ה אי בעי, עד שיאכל כזית דגן בסוכה. וראה זכר יהודא, נר דוד, וצהר לבנון שדחו ראייתו. 148 ומהר"י נאיים ובית ישראל הקשו עליו, לפימ"ש בדעת תוד"ה אי בעי, לעיל 112, שגם בס"ד אית לי' לר"א גז"ש ט"ו ט"ו, כרבנו, א"כ ל"ל למימר דחזר בו, כיון שיש לו ב' לימודים, י"ד סעודות מ, תשובו כעין תדורו, ולילה ראשון מגז"ש, י"ל שמשלים רק סעודת לילה ראשון הגלמדת מהגז"ש, ובאמת לשאר סעודות אין תשלומין. ובמים עמוקים כתב שאין לומר שגם מעיקרא ס"ד דמשלים לר"א רק סעודת לילה ראשון כדמשמע מלשון "מי שלא אכל לילי יו"ט הראשון, דכיון שצריך לאכול ו' ימים ולילות כולוהו יומי כחדא יומא אריכתא דמו, ראה ביצה ל, ב. וע"ע לעיל במשנה. 149 ברכות כו, ב. 150 כ"כ גם בתוס' הרא"ש, וע"ש שביאר את קושיית הגמ' כריטב"א הנ"ל, 121—122. 151 כן יש לדייק מלשון הרא"ה שכתב כך גם למסקנא אחר שחזר בו ר"א, וז"ל: "מה לחגיגה שכן אם לא חג ביום הראשון, חוגג כל הרגל כולו, אף אכילה משלים ג"כ בדבר שהוא

יכול להשלים הסעודה אפי' מחוץ לסוכה¹⁵⁰, אלא דמלשון ר"א, "מי שלא אכל לילי יו"ט הראשון ישלים לילי יו"ט האחרון של חג", משמע שאפשר להשלים רק דומיא דמה שהחסיר, סעודת לילה בלילה, וסעודת יום ביום¹⁵¹, וזהו שהוקשה לגמ' דכשמשלים מחוץ לסוכה לא הוי דומה ממש למה שהחסיר, וע"ז השיבה הגמ' דחזר בו ר"א ואינו מחייב אלא סעודת לילה ראשון של חג, וא"צ השלמה הדומה ממש למה שהחסיר¹⁵².

ויש שכתבו, דאף כשאוכל בסוכה אינו עובר על בל תוסיף, דלמסקנא דר"א מחייב רק סעודת לילה ראשון, יוצא ידי סעודה זו בכזית כמו במצה, וגם להשלמה סגי בשיעור זה, ואיסור בל תוסיף של אכילה בסוכה הוא רק בכביצה¹⁵³.

יש שהקשו, שלפירוש רש"י כאן סובר ר"א אחר זורה שאין חייב לאכול אלא סעודה ראשונה של חג בסוכה, ואילו ביומא¹⁵⁴ פירש"י את הברייתא, אם השלים במיני תרגימא יצא — י"ד סעודות שאדם חייב לאכול בסוכה לדברי רבי אליעזר במסכת סוכה¹⁵⁵.

יש שתירצו, שרש"י שם סובר שהברייתא נשנתה קודם חזרה, ולכן פירש לגבי כל י"ד סעודות שחייב לאכול בסוכה¹⁵⁶.

כמוהו, לילי כנגד לילי, יו"ט כנגד יו"ט. 152 ס' החיים סי' תרל"ט, וראה לעיל 36 ביאורו מדוע נקטה המשנה "לילי יו"ט האחרון". וע"ע בדרך המלך שתולה מחלוקת ר"א וחכמים אי מהני השלמה בלא סוכה, במחלוקת תנאים בתגיגה ט, א, ע"ש. 153 ס' החיים שם בשם גאון אחד, עדות ביוסף שם. ובס' החיים כתב דמשמע מקושיית הגמ' "סעודתא דיומי' קאכיל", שאינו אוכל בסוכה, דאל"ה הא גופה הוא ההיכר. וראה מה שהובא לעיל על הגמ' בשם הראשונים. ובעדות ביוסף דחה את התירוץ, דכיון שחייב לאכול כזית להשלמת הסעודה, החיוב עושה קביעות ומשו"ה יש איסור בל תוסיף, ראה לעיל 95. עוד תירץ בעדות ביוסף דלמסקנא שלר"א אינו חייב לאכול י"ד סעודות, מברך על כל סעודה, וכשאינו מברך ביו"ט אחרון, שפיר חשיב היכירא ולא נראה כבל תוסיף. 154 עט, ב ד"ה אם השלים. 155 תוספת יוה"כ יומא שם, שיח יצחק שם, חי' חת"ס שם (הובא בחת"ס עמ"ס סוכה, ירושלים תשל"ד), מהר"ם ברבי סוף מסכתיו, ס' החיים סי' תרל"ט, עדות ביוסף שם, בית ישראל, כרם שלמה, דרך המלך. 156 חי' חת"ס שם, שיח יצחק שם, בית ישראל, כרם שלמה, דרך המלך. ובחת"ס ושיח יצחק שם, הוסיפו שרש"י דייק כן מהסוגיא ביומא שם, שמשמע שדין הסעודות והשלמתן תלוי בחיוב סוכה, ואילו למסקנא אחר חזרה אין דין זה תלוי בסוכה לר"א. וראה בית ישראל, כרם שלמה, דרך המלך ושיח יצחק שדייקו כן מלשון הברייתא, עי' בסמוך 164, וע"ע בחת"ס שם שעל הברייתא אין להקשות כקו' הגמ' כאן איך מהני השלמה בלא סוכה, ד"ל דמיירי בשמשלים בחול המועד, וקושיית הגמ' היתה רק

הריטב"א¹⁶⁶ שקושית הגמ' היא מדוע אינו יכול להשלים אלא סעודת יו"ט ראשון¹⁶⁷.

תוס'. ד"ה חזר בו ר' אליעזר. ולישנא דישלים ואם השלים לא משמע כלל לשון תשלומין אלא לשון השלמה חשבון של י"ד סעודות. יש שיישב את שיטת רש"י, שנקטו לשון "ישלים" ולא "ישלם", להשמיענו שמשלים גם במיני תרגימא, וזה אינו תשלומין למה שחיסר אכילת פת, ולכן שייך בזה לשון השלמה, שמשלים עכ"פ חסרון הסעודה¹⁶⁸.

ויש שיישב, שזו עצמה שאלת הגמ' "ישלים במאי", שהלשון "ישלים" מורה שאין המדובר בקובע סעודה מיוחדת, דלכך ה" מתאים יותר לשון "ישלם", ומעתה מקשה הגמ' איך מהני סעודת יו"ט אחרון לתשלומין הרי "סעודה דיומי" קאכיל, ותירצה הגמ' שמשלים במיני תרגימא, והיינו שבאמת יכול להשלים בסעודת יו"ט אחרון וההיכר הוא במה שממשיך במיני תרגימא¹⁶⁹.

ויש שכתבו, דלרש"י איירי הברייתא ד"אם השלים" קודם שחזר בו ר"א, וס"ל דבעינן י"ד סעודות בסוכה¹⁷⁰.

תוס' בא"ד. ועוד כיון דממצה ילפינן לא מצינן שיהא תשלומין למצה של לילה הראשון של פסח¹⁷¹. הריטב"א מיישב את הקושיא, וכן מבאר את דעת חכמים כד: "דרבנן סברי דגמרינן מחג המצות לגמרי, דסברי דון מינה ומינה, דמה התם חייב ואין לו תשלומין, אף כאן חייב ואין לו תשלומין, ור' אליעזר סבר דון מינה דחייב באכילה ואוקים באתרה, דהתם דאתקש לפסח אין לו תשלומין כפסח¹⁷², אבל הכא דמיא לחגיגה שיש לה תשלומין כל הרגל ולילי יו"ט האחרון". והקשו על זה שהרי ר"א סובר להדיא בחולין¹⁷³ דון מינה ומינה¹⁷⁴.

אהבה שהוסיף דלפי מש"כ החוס' בסמוך ד"ה חזר בו, שאף למסקנא ס"ל לר"א דבעינן י"ד סעודות ואם לא אכל משלים, א"א לפרש את שאלת הגמ' כריטב"א, כיון שקושיא זו אינה מתורצת. ועי' בתוס' הרא"ש שביאר את השאלה כריטב"א, והתירוץ כתוס', וראה הערות המהדיר שם. 168 ערוך לגר. 169 וזו היתה תשובת ר"א לאפוטרופוס. דרך המלך. 170 כרם שלמה, שיח יצחק יומא עט, ב. וראה לעיל 156. 171 ראה פני משה ומראה הפנים לירושלמי סוכה פ"ב ה"ז על דברי ר' ברכי' שם אליבא דרב הושעיא, שמצינו תשלומין לכזית מצה של לילה ראשון כל שבעת ימי הפסח. וכ"כ הרי בשמים ח"ד בחידושים למס' קדושין (דף שמא, א מדפי הספר), אמנם בקרבן העדה על הירושלמי שם פי' שמדובר לענין סוכה. וע"ע בנועם ירושלמי שם שביאר אחרת את כל הסוגיא שם. 172 וכ"כ הרא"ה דאין תשלומין למצה לר"א משום דאיתקש לפסח. 173 קכ, ב. 174 ערוך לגר, גפי אש, ערך. השולחן סי' תרל"ט סק"ד, ועוד.

ויש שתירץ שהסוגיא ביומא היא אליבא דרבא, והוא סובר שאין עובר על בל תוסיף שלא בזמנו בלא כונה¹⁵⁷, ולפי"ז לא קשה קושית הגמ' והאמר ר"א כו', לפירש"י שהשאלה היתה משום בל תוסיף, ואין צורך לומר שר"א חזר בו ממה שחייב י"ד סעודות¹⁶⁸. ויש שתירץ, דר"א לשיטתו¹⁶⁹ ששמחת יו"ט רשות, ואם רוצה לעשות, כולו לכם" באמת חייב לאכול י"ד סעודות בסוכה, ולפי"ז מבוארים דברי רש"י ביומא בפשטות¹⁸⁰.

רש"י. ד"ה אם השלים כו'. וכ"ש אם קבע סעודה שני' בלחם ובשר. קשה, דלעיל הקשו "אילימא בריפתא, סעודה דיומי" קאכיל, שבלחם א"א להשלים, ואיך פירש"י שיכול להשלים בלחם¹⁸¹.

יש שתירץ ע"פ מש"כ הריטב"א¹⁸² שכשקובע סעודת ההשלמה אחר מזוגו מיד, ניכר שאוכל לשם כך, אלא שאסור לעשות כן משום שמרבה בברכות בחנם. וי"ל שכאן שנקטה הברייתא לשון דיעבד, אם השלים, יש לפרש שבדיעבד אם השלים בלחם ובשר יצא, ושאלת הגמ' לעיל "ישלים במאי", היינו משום שאין להורות לעשות כן לכתחלה¹⁸³.

ויש שתירצו שלרש"י ה' נראה מדיוק לשון הברייתא שמשמע בדיעבד, דמיירי קודם שחזר בו ר"א, ולכתחלה צריך לאכול אחת ביום ואחת בלילה, וכוונת הברייתא, אם השלים" שהשלים את שתי הסעודות ביום, ולא מדובר כלל על השלמה ביו"ט אחרון, ולכן כתב רש"י שנקטה הברייתא מיני תרגימא לרבנותא, וכש"כ שיוצא בלחם ובשר¹⁸⁴. והגמ' הביאה ברייתא זו רק להוכיח שמיני תרגימא נחשבים לסעודה לענין השלמה¹⁸⁵.

תוס'. ד"ה והא א"ר אליעזר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה. אהא דמשלים ביו"ט האחרון פריך דליכא סוכה. כוונת התוס' שלא נפרש כפירוש ^{אוצר החכמה}

על המשנה שנאמר בה שמשלים ביו"ט אחרון. וראה עוד שו"ת ר' משולם איגרא בחידושים בדין שיעור אכילה בסוכה (כו, ב הוצאת מונקאטש, תרע"ד), שו"ת מחזה אברהם או"ח סי' קל"ח בשולי המכתב ובס' ל"ד ועצי אלמוגים על או"ח סי' תקנ"ח סוף ס"ד. 157 ר"ה כח, ב. 158 ס' החיים סי' תרל"ט. וראה לעיל 145. 159 ביצה טו, ב. 160 עדות ביוסף שם, וראה לעיל 142. וע"ע בבית ישראל. 161 עמק סוכות, כרם שלמה, דרך המלך. 162 הובא לעיל 122. 163 עמק סוכות. 164 דרך המלך, כרם שלמה. ובכרם שלמה פירש כן גם ברש"י ד"ה תניא נמי הכי, ועוד הוכיח שם שהברייתא נשנתה קודם חזרה, כיון דההיא דאפוטרופוס איירי קודם חזרה, ומשמע דהיא המשך הברייתא, מדלא קתני ביניהן "תניא". וראה עוד דרך המלך, דלפי מש"כ ליישב קושית תוס' על רש"י להלן 169 מיושבים ג"כ דברי רש"י כאן. 165 כרם שלמה. 166 הובא לעיל על הגמ'. 167 מים עמוקים, יד דוד, גר דוד, רצוף אהבה. ועי' ברצוף

יש שתירץ שר"א סובר כמ"ד שהתשלומין לחגיגה של סוכות נלמדים מחגיגה של פסח בגזירה שווה¹⁷⁵, וי"ל שאפי' מ"ד בעלמא דון מינה ומינה, יסבור כאן דון מינה ואוקי באתרא, כיון שחגיגה עצמה נלמדת מפסח לענין תשלומין¹⁷⁶.

ויש שתירץ, שר"א סובר דון מינה ומינה רק בהיקש ולא בגזירה שווה¹⁷⁷, ולכן כאן שמדובר בגז"ש, ס"ל אוקי באתרה¹⁷⁸.

יש שהקשה על מש"כ הריטב"א שלמצה אין תשלומין כיון שהוקשה לקרבן פסח, דהא קי"ל בפסחים¹⁷⁹ שאף בזמן הזה שאין קרבן פסח, מצה דאורייתא, ולא אמרינן דאיתקש לפסח¹⁸⁰.

ויש שתירצו, שאין כוונת הגמ' שם, מצה מיהדר בי קרא בערב תאכלו מצות" לבטל לגמרי ההיקש דמצה לפסח, אלא שלענין חיוב מצה בזה"ו לא הוקשו, משא"כ לשאר דברים, כמו לענין תשלומין, נשאר ההיקש¹⁸¹.

ויש שיישב שיטת רש"י באופן אחר, דהא דיש תשלומין לסוכה כמו בקרבנות לר"א אינו מסברא, אלא מהיקש שהוקשה סוכה לחגיגה¹⁸², ומאחר ואין היקש למחצה¹⁸³ הוקשו גם לענין תשלומין, והא דלא אמרינן איפכא, שנלמד מצה מסוכה לענין תשלומין, י"ל דמהגז"ש לומדים רק דברים שהם בחמשה עשר עצמו, ולא מה שנוגע גם לשאר ימים¹⁸⁴.

ויש שביאר, שחכמים אינם לומדים תשלומין בסוכה מההיקש לחגיגה, משום דס"ל שדין תשלומין בחגיגה של סוכה למדים מחגיגה של פסח בגזירה שווה¹⁸⁵, וקי"ל¹⁸⁶ שבקדשים דבר הלמד בגז"ש אינו חוזר

ומלמד בהיקש, ולכן אין להקיש אכילה בסוכה לחגיגה של סוכות¹⁸⁶. אבל ר"א סובר כמ"ד שתשלומין לחגיגה של סוכות לומדים מ, וחגותם" שכתוב בסוכות¹⁸⁷, ולכן אפשר ללמוד משם בהיקש תשלומין לאכילה בסוכה¹⁸⁸.

תוס' בא"ד. ועוד דמשמע קצת בירושלמי דבעי כזית דגן לפעודת י"ט הראשון של חג כמו גבי מצה, והכא אמרי' דישלים במיני תרגימא. מש"כ, דמשמע קצת" כיון שהירושלמי מסופק בדבר¹⁸⁹. ובזה גופא יש ליישב דברי רש"י, דכיון שבירושלמי לא איפשריטא הבעיא שפיר אמרו בברייתא שאם השלים במיני תרגימא יצא¹⁹⁰. ויש שכתב ביישוב דברי רש"י, שכיון שא"א להשלים בפת כמש"כ בגמ' דלא מינכר מסעודת היום, משלים במיני תרגימא¹⁹¹.

תוס' בא"ד. ועוד מעוכדא דאפוטרופוס של אגריפס משמע דלא פטר ר' אליעזר בפעודה אחת. יש מהראשונים שתירצו, שברייתא דאפוטרופוס נשנית קודם שחזר בו ר"א¹⁹². ויש שתירץ, דאף לאחר חזרה, אם רוצה לקיים כולו, "לכס" חייב לאכול י"ד סעודות, וכיון דהאפוטרופוס לא רצה להתענות, נתחייב בכל הסעודות¹⁹³.

תוס' בא"ד. לכן נראה לפרש חזר בו ר' אליעזר ממה שהי' מצריך פוכה ולעולם י"ד סעודות בעי. יש שפירש דבריהם שר"א מצריך לאכול י"ד סעודות, אלא שחזר בו שאין חיוב הסעודות תלוי בסוכה¹⁹⁴. יש שהקשו, הרי מקור החיוב בי"ד סעודות הוא, בסוכות תשבו שבעת ימים" — תשבו כעין תדורו, ואיך יתכן שאין החיוב תלוי בסוכה¹⁹⁵. יש שתירץ

נ, א. 186 דבחר מלמד אזלינן, ראה זבחים שם, והמלמד הוא קדשים. ואף למ"ד בחר למד אזלינן, י"ל דסוכה חשיבא כקדשים, כיון שאסורה בהנאה כל ז' קדשים. 187 חגיגה שם. 188 ערוך לנר. ועי' בערך השולחן סי' תרל"ט שביאר דר"א ורבנן פליגי אי היקש עדיף או גז"ש עדיף. ועי' הערה 190. 189 נר דוד. 190 מראה הפנים על הירושלמי, עוד למועד, מים עמוקים. ובמים עמוקים הביא מפסקי ריא"ו שיכול לצאת בלילה הראשון במיני תרגימא ורק משום יו"ט צריך פת, ונפ"מ כשירדו גשמים (ראה לעיל על תורה אי בעי). ומעתה מתורצת גם קושיית התוס' דגבי מצה לא מצינו תשלומין, די"ל דשאני מצה דודאי החיוב הוא דווקא בכזית דגן, ומשונה אינו יכול להשלים במיני תרגימא, ובדגן עצמו אינו יכול להשלים דהא סעודה דיומא קאכיל. 191 ערוך לנר. 192 ריטב"א, רא"ה. וכ"כ בית ישראל, עוד למועד, עדות ביוסף סי' תרל"ט, ערוך לנר. 193 עדות ביוסף שם, וראה לעיל 142. ועי' מה שתירצו בית ישראל, גפי זהב. 194 שאגת ארי' סי' ק"ב והביאו ערוך לנר. 195 ערוך לנר וראה שם שאלות נוספות, מגילת ספר עשין מ"ג, הגהות ר' שמחה מדעסוי. והקשה עוד מסוגיית יומא ע"ט, ב שהובאה בתוס' בסמוך

175 ראה חגיגה ט, א. 176 אור יקרות. ועוד תירץ, שי"ל שגם למסקנא לא חזר בו ר"א מהלימוד של "תשבו כעין תדורו", אלא שמהגז"ש מפסח נלמד שפטור בשאר הימים חוץ מלילה ראשון, ועל כן לא שייך לומר דון מינה ומינה, שהרי אין לומדים מפסח חיוב הסעודה בלילה א', אלא רק פטור שאר הימים, ע"ש. 177 כ"כ מלא הרועים ערך דון מינה ומינה אות ד', ועי' בברכת הובח מנחות קז, ב שכתב סברא כזו. 178 עמק סוכות. ועי' מה שתירצו ארץ יהודה, גפי אש. 179 קכ, א, וברמב"ם ריש פ"ו מהל' חמץ ומצה. 180 פני יהושע. 181 עמק סוכות, ערך השולחן סי' תרל"ט. ועי' בעמק סוכות שהוכיח שההיקש נשאר לענין דינים אחרים. וראה עוד תירוצו בפני ארי'. 182 ראה לעיל ט, א, ויא, ב. 183 פני יהושע. ועי' ש"כ שלשיטת תוס' שר"א לא חזר בו מחיוב י"ד סעודות ואין הבדל בין לילה ראשון לשאר ימים, קשה מ"ש מצה שאין לה תשלומין. וראה עוד סי' החיים סי' תרל"ט שתירץ דהא דלא ילפינן מצה מסוכה לענין תשלומין, משום שסובר שדבר הלמד מהיקש בקדשים, אינו חוזר ומלמד בגז"ש, ראה בסמוך, וע"ש. 184 כר' ישמעאל בחגיגה ט, א. וראה לעיל 175 שבאור יקרות ביאר כך בדעת ר"א. 185 זבחים

דמש"כ,, בסכות" אורחא דמלתא נקט, דסו"ס אינו יכול לאכול בחג מחוץ לסוכה, ולכן יאכל בסוכה כל שאפשר לו ¹⁹⁶.

ויש שביאר שאין כוונת התוס' שיכול לצאת ידי חובת י"ד סעודות בלא סוכה, אלא שתשלומי הסעודות א"צ סוכה, ור"א חזר בו מהלשון,, חייב" דפרשו חיוב גמור שאף בדיעבד אם לא אכל, לא יצא י"ח סוכה, ועתה לאחר חזרה סובר שרק מצוה לכתחלה לאכול י"ד סעודות, ולכן בדיעבד אם החסיר, א"צ להשלים בסוכה דווקא, אך תשלומין בעי כיון דעכ"פ לכתחלה חייב הי' לאכול, ומהני תשלומין כמו בקרבנות ¹⁹⁷.

תוס' בא"ד. ובירושלמי משני אמר ר' אחא למצוה חשובה כלומר לכתחילה צריך לאכול בסוכה ואם לא אכל משלים בשמיני בלא סוכה. בתוס' הרא"ש מבואר שמסקנת הגמ' ¹²³⁴⁵⁶⁷ לפי פירוש התוס', והתירוצ' שבירושלמי, ענין אחד הם, שכתב,, והכי איתא בירושלמי וכו' ¹⁹⁸.

ויש מן האחרונים שכתב, שתירוצ' הירושלמי הוא תירוצ' אחר, שאין כוונתו לומר שר"א חזר בו, אלא שרק לכתחילה מצריך סוכה, ולכן יכול להשלים בלא סוכה ¹⁹⁹, והבבלי לא תירץ כן משום דס"ל שאילו היה צריך לאכול בסוכה, לא מהני השלמה בלא סוכה, והירושלמי לא חשש לסברא זו ²⁰⁰.

לפנינו בירושלמי הגירסא: „למצוה הושווה" ²⁰¹, ופירשו בכוונתו דר"א ס"ל שרק בלילה הראשון יש מצוה חיובית לאכול בסוכה, אבל בשאר הימים אין אלא מצוה לכתחילה ²⁰².

תוס' ד"ה במיני תרגימא. מ"מ משמע דאי פירי לא בעי סוכה אין השלמה מועלת בפירות. המאירי מיישב

דאינו יכול להשלים אלא בדבר הצריך סוכה, וראה רש"ש. 196 חי' חת"ס ליומא ע"ט, ב (מובא בחת"ס סוכה, ירושלים תשל"ד). 197 ערוך לנר. וע"ע בנר דוד שכתב שיתכן שסעודת ליל ראשון של סוכות גם לתוס' תליא בסוכה, וראה ביאור הירושלמי בסמוך. 198 וכ"כ במראה הפנים על הירושלמי שם. 199 נחלת יהושע (ר' אייזיק סלונים) סי' ה', וכ"נ ממהר"ם ברבי. 200 נחלת יהושע שם. והוסיף, שהבבלי והירושלמי אולי בזה לשיטתייהו, לענין קרבן חגיגה במי שהי' בר חיובא ביום ראשון של החג, ואח"כ נהי' חגור, עי' בתוס' חגיגה ט, א ד"ה כיון, והירושלמי ס"ל שם שיכול להשלים בכה"ג. 201 ובספר גיר על הירושלמי רוצה לגרוס: „למצוה הושווה", וראה שם ביאורו. 202 פני משה, קרבן העדה שם, אשל אברהם שביאר כן ע"פ דעת הגר"א שגם בפסח יש מצוה קיומית לאכול מצה כל ז', ומשם למדים לסוכות, ועי' במ"ב סי' תרל"ט סקכ"ד שהסתפק בזה. עוד מבואר בפני משה שם, שביאור זה בדעת ר"א הוא לאחר שחזר בו, אבל בקרבן העדה שם כתב, שמלכתחילה למד ר"א מ"תשב"ו דמלואים רק למצוה לכתחילה, אבל בדיעבד א"צ השלמה. ומבאר בשיירי קרבן שם. שהבבלי

פירוש רש"י שכוונתו לפירות בצירוף כיסנין ופרפראות שלאחר סילוק הסעודה ²⁰³.

יש מהאחרונים שתירצו שרש"י רוצה לפרש למ"ד ביומא שם דפירי בעו סוכה ²⁰⁴, והתוס' הקשו על רש"י משום דס"ל שההלכה היא שפירות א"צ סוכה ²⁰⁵.

ויש שתירצו, שביומא דנה הגמ' בברייתא ד,אם השלים" שנישנית קודם שחזר בו ר"א, וסברה שצריך לאכול י"ד סעודות בסוכה ²⁰⁶, וכיון שהסעודות תלויות בסוכה, ע"כ מיני תרגימא הם דברים הצריכים סוכה, משא"כ סוגיין דאיירי אחר חזרה, ורק בלילה הראשון חייב לאכול כזית מהגז"ש, אין אכילה זו תלוי' בסוכה ²⁰⁷, ולכן אפשר לפרש דמיני תרגימא היינו פירות אף דא"צ סוכה ²⁰⁸.

תוס' בא"ד. ואין ללמוד מכאן שיועילו מיני תרגימא להשלים שלש סעודות של שבת, דשאני התם דילפי' (שבת ק"ו:) מדכתיב תלתא היום גבי מן שהוא במקום פת. יש שדייק מכאן שלענין קידוש במקום סעודה מספיק בשר ודגים, שתוס' כתבו דבעינן פת רק משום דהוא במקום מן, משמע דמצד הדין של קידוש במקום סעודה הי' די בבשר ודגים שהם ג"כ מיני תרגימא ²⁰⁹. תוס' בא"ד. ואפי' באנו להשוותם לא נפיק בפירות כדפרישי' דלא מהני גבי סוכה. מוכח מכאן שאין יוצאים ידי סעודת שבת במה שלא צריך סוכה, ולפי"ז אין יוצאים בכביצה בלבד, שבשיעור זה א"צ סוכה ²¹⁰.

דף כז, ב. תניא ר' אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה, ואין עושין סוכה בחולו של מועד, וחכמים אומרים יוצאין מסוכה לסוכה, ועושין סוכה בחולו

דס"ל שר"א חזר בו, היינו משום דר"א כלל ברישא כל הי"ד סעודות, משמע דחד דינא אית להו, וע"ז קאמר דהדר בי'. וע"ע במראה הפנים שם שכתב דמהגירסא „למצוה הושווה" יש ראי' לפרש"י, וראה שיירי קרבן שם. 203 שיטה נוספת בביאור מיני תרגימא היא שיטת הרא"ש בפירקין סי' י"ג ע"פ התוספתא שהכונה למאכל העשוי מחמשת המינים, שמברכין עליו בורא מיני מזונות. 204 פני יהושע, ערוך לנר. ובביאור הגר"א לאו"ח סי' רצ"א ס"ה סקט"ו הביא ג"כ שהר"ן כתב ליישב פי' רש"י דלא קיי"ל כרבא דפירי לא בעו סוכה אלא כתירוצ' דגמ' ביומא שם, וראה עוד פנ"י על רש"י ד"ה אין לדבר קצבה, שדייק כן מלשון רש"י שם. 205 ספר החיים סי' תרל"ט. 206 ראה לעיל 156. 207 כמש"כ מהרש"ל, לעיל 146. 208 ספר החיים שם, חתם סופר יומא ע"ט, ב (מובא בחת"ס סוכה, ירושלים תשל"ד). וראה תירוצים נוספים בחת"ס שם ובעצי אלמוגים על או"ח סי' תקנ"ח סוף ס"ד. 209 משמרות כהונה, ע"ש. 210 שו"ת באר יצחק אה"ע סי' ב', וכמש"כ המג"א סי' רצ"א. ראה מחצה"ש וא"ר שם. וע"ש בשו"ת באר יצחק מה שהוסיף עוד בזה.